

П'ятірка з хвостиком

Всеволод Нестайко

Повість в оповіданнях про 5-А клас

Друга таємниця п'ятого "А"

У п'ятому "А" народилася друга таємниця.

Неждано-негадано, несподівано для всіх. Саме так, як і люблять народжуватися таємниці.

У них уже була одна таємниця – перша. Але про неї трохи згодом.

А зараз про другу, яка народилася наприкінці навчального року, у травні.

Хтось із їхнього класу зробив благородний вчинок. Зробив і, як говорили у лицарські часи, забажав лишитися невідомим.

Весь клас аж підскакував від цікавості:

– Хто?!

– Хто?!

– Хто?! Всі підозріливо дивилися одне на одного, але ніхто не признавався.

А сталося от що.

У райвідділ міліції, що міститься за два будинки від школи, раптом хтось подзвонив по телефону:

– Дядечко черговий! У телефонній будці біля райвідділу стоїть сумка з грошима. Будь ласка, вийдіть і заберіть. Тільки швидко.

Голос був дитячий, але хлопець чи дівчинка, черговий міліціонер розібрати не зміг.

– А ти хто? Звідки? – спитав він.

– З... з п'ятого "А"... – почав був той "хтось", але потім чи то перелякався, чи то розгубився, чи, як я вже сказав, забажав лишитися невідомим – клац! – і поклав трубку.

Коли черговий вискочив із райвідділу, у телефонній будці вже нікого не було, а на підлозі під апаратом справді стояла сумка з грошима.

Виявилося, у той день уранці касирка однієї з київських установ пішла в банк по зарплату для колективу. Як правило, вона завжди з банку дзвонила і за нею когось прислали, щоб сама не несла гроші (бо сума була чималенька, близько ста тисяч). На цей раз вона ніяк не могла додзвонитися (щось у них сталося з телефоном). І пішла з банку без супроводу. Дорогою їй стало зле, вона ледве дійшла до лавки у скверику, сіла і знепритомніла. Перехожі викликали "швидку допомогу". "Швидка" приїхала, забрала її в лікарню. І ніхто не помітив, що під лавкою лишилася сумка з грошима... І от "хтось" із п'ятого "А" ту сумку знайшов і передав у міліцію в такий не зовсім звичайний спосіб.

На другий день до них у клас прийшов заступник начальника райвідділу міліції підполковник Кочубей. Високий, ставний, гарний, схожий на кіногероя, він говорив з

ними, як з дорослими, без тіні сюсюкання, шанобливо і серйозно.

- Друзі! - сказав підполковник. - Те, що зробив хтось із вас, заслуговує високої оцінки. На жаль, ще трапляються люди, які, знайшовши багато грошей, не втримуються і привласнюють їх. Той, хто сидить серед вас, не тільки не зробив так, а й виявив скромність, не захотів назвати себе, щоб уникнути подяки й цінного подарунка. І це ще збільшує повагу до нього працівників органів міліції. Але все-таки нам хотілося б знати, хто це. Щоб потиснути йому руку і подякувати не тільки від себе, а й від великого колективу установи, від сотень людей, чесно зароблені гроші яких лежали в тій сумці...

Підполковник міліції повільно обвів поглядом клас. Усі почали презиратися. Всі чекали, що зараз от-от хтось встане і скаже, скромно опустивши очі: "Це я..." Але ніхто не встав і не сказав.

- Ну, що ж... - підполковник усміхнувся. - Хай буде так. Але знайте, хто б це не був - хлопчик чи дівчинка, - я його чи її дуже поважаю. Щиро бажаю вам успіхів у навчанні і всього-всього найкращого. Якщо коли-небудь вам щось буде потрібно по нашій лінії, будь ласка, звертайтеся. З радістю допоможемо. Бувайте здорові!

І підполковник пішов.

Класний керівник, учителька української мови і літератури Глафіра Павлівна, цвіла, як троянда, від гордості й задоволення.

- Молодці!.. Тобто, я хотіла сказати, молодець! - той, хто це зробив... Я, звичайно, розумію, скромність - окраса людини... Але... я, звичайно, хотіла б знати... Я не допитуюсь... звичайно... Але мені б, звичайно, було б цікаво... - вона обвела свій п'ятий "А" таким прохальним поглядом, що всім аж стало ніяково: "Невже ти мені, мені, твоєму класному керівникові, не відкриєшся?! Невже?!" - благав її погляд.

- Ну, признайся! Ну! - підхопилася Шурочка Горобенко.

- Це вже просто свинство! - вигукнув Гришка Гонобобель.

- Уявляєте? Уявляєте? Кошмар! - заджерготіла Люська Зарічняк.

Але все було марно. Ніхто не признався.

За кілька наступних днів у їхньому класі не було поставлено жодної поганої оцінки. Вчителі утримувалися від цього. Боялися - а що як вліплять ненароком оту погану двійку чи одиницю отій самій благородній особі?

Гришка Гонобобель раював:- Не знаю, люди, хто це зробив, та я особисто йому вдячний. Хай зробить ще щось. Ги-ги!

Але більшість на чолі з Шурочкою Горобенко дійшла висновку, що ситуація в класі склалася ненормальна і треба щось робити...

- Скромність скромністю, але так далі тривати не може. Увесь же клас просто тіпається. Треба його... чи її... виявити! - рішуче сказала Шурочка. - Треба проаналізувати - хто міг, а хто не міг... і одне слово... От будемо підходити і дивитися просто у вічі. Гадаю, не такий уже він... чи вона... Штирліц, щоб зовсім нічим себе не виказати.

- Правильно! - одностайно погодилася більшість.

І почали перебирати кожного, згадувати й аналізувати. Отож давайте й ми з вами спробуємо уважно придивитися до учнів нашого п'ятого "А".

З кого почнемо?

Ну, візьмімо спершу найпомітнішого і, навпаки, – найнепомітнішого.

Гришка Гонобобель і Антоша Дудкін, або надкушений пиріжок

Гришку Гонобобеля ви, певна річ, знаєте. Його всі знають. Його важко не знати. О!.. Чувте?...

Ні! То не землетрус, не пожежа, не стихійне лихо...

То Гришка Гонобобель розважається на перерві.

Голосна він людина! Такі "шумові ефекти", як він, ніхто в реалі створити не може. Якби проводили світові чемпіонати з верещання, Гришка Гонобобель, безперечно, посів би призове місце.

Та що я вам кажу. Ви ж добре знаєте Гришку Гонобобеля з п'ятого "А" класу.

А от Антошу Дудкіна ви, мабуть-таки, не знаєте. Його рідна мама не дуже знає. Такий він тихий, скромний і непомітний. Ніколи не висовується, не підскакує, руку догори не тягне, як деякі. Сидить собі, наче мишка, за партою і мовчить. Хоч коли б його вчителька Глафіра Павлівна спитала, він завжди відповість як треба. Не те що Гришка Гонобобель. Той галасує тільки на перервах. А на уроках німий мов риба. Бо в голові у нього, як каже технічка Олімпіада Самсонівна, – "протяг".

Але все одно Гришка Гонобобель – це Гришка Гонобобель. Ви його знаєте. А Антоша Дудкін – це Антоша Дудкін. І ви його ще не знаєте.

І, може, ні я, ні ви так би й не знали Антошу Дудкіна, якби...

Якби не Вася Лоб і не надкушений пиріжок.

Вася Лоб – семикласник. Але його обминають навіть дев'ятикласники. Таким здоровецьким створила Васю матінка природа. Руки довгі, шия могутня, щелепи квадратні, важкі. Ходить він перевальцем, на напівзігнутих, метляючи безладно руками. Зовсім як снігова людина – єті. Так його дехто пошепки й називає. Коли хтось трапляється йому на дорозі, він, нагнувши голову, похмуро дивиться спідлоба і говорить одне тільки слово: "Вріжу!.." І на дорозі вже нікого нема... Галасливий Гришка Гонобобель до Васі говорить тихим голосом, запобігливо називає його "Василь Васильович" і роблено солодко усміхається.

У той день на другому поверсі по лінії "бережливих" мав чергувати п'ятий "А". Ви, звісно, знаєте, що таке ті чергування. Справа надзвичайно серйозна. Треба стежити, щоб був порядок, щоб ніхто нічого не розкидав, не колупав стіни, не відкручував для розваги в умивальнику кранів, а тим більше не чвиркався водою, не вмикав без потреби електрику і так далі... Тут потрібні люди авторитетні, енергійні, а то й зубаті.

А в учнів, яким випало чергувати, того дня були "перебої з кадрами". Наближався

День Перемоги, і в усіх енергійних і авторитетних організаторів клопоту було вище голови – і стінгазета, і самодіяльність, і запрошення ветеранів, і всяке інше.

Одне слово, сталося так, що всі розбіглися і на чергування вийшли тільки Антоша Дудкін і Тая Баранюк, висока, худа, з довгою тонкою шийкою і у великих, наче з іншого обличчя, окулярах. Тая була така ж тихоня, як і Дудкін. До того ще й страшенно сором'язлива. Що п'ять хвилин із будь-якої причини вона червоніла, причому так, що у неї виступали сльози.

Коли вони удвох вийшли на першій перерві з пов'язками чергових у коридор, Гришка Гонобобель аж покотився від реготу:

– Ой, тримайте мене! Ой, не можу!.. Ну й чергові!.. Парочка – Мартин та Одарочка!.. Ой, зараз лусну!

Тая спалахнула, як маків цвіт.

А Антоша так насупив брови, що вони зійшлися на перенісся в одну лінію.

Тим часом Гришка Гонобобель вже галасував на весь коридор:

– Усі сюди! Усі сюди!.. Зараз буде комедія!.. Ха-ха-ха!.. Тільки один день!.. Чергують Антоша Дудкін і Таїсія Баранюк!.. Усі сюди!.. Ха-ха-ха!..

До крикливого Гонобобеля всі вже звикли, і ніхто особливо на його вигуки не зважав. Хоча невелика групка з кількох учнів все ж таки утворилася. Це були хлопці з паралельного п'ятого "Б" класу – Ігор Дмитруха, Валера Галушкинський, Лесик Спасокукоцький, Стасик Кукуєвицький і Льоня Монькін. Воно й зрозуміло – "бешники" завжди ладні посміятися з одвічних своїх конкурентів "ашників".

І от ця групка на чолі з несамовитим Гришкою Гонобобелем, хихикаючи, потяглася за черговими, які спершу повільно, а потім дедалі швидше, наче тікаючи, йшли по коридору.

– Ой! Це ж треба... Ну!.. Ой!.. – розгублено шепотіла на ходу Тая.

Антоша йшов мовчки. Тільки губу закусив. І от у цю мить із сьомого класу назустріч їм вийшов Вася Лоб. У руках він тримав пиріжок. Вкусив, скривився і швиргонував надкушений пиріжок на підлогу під батарею. Тая і Антоша спинилися.

Тая охнула, затулила рукою рота і рвучко одвернулася. Антоша теж охнув і завмер.

Щойно червоний, як помідор, він раптом став білий, як сметана. Якось мимоволі він опустив очі на свою пов'язку...

В першу мить ніхто навіть не зрозумів, що сталося.

Антоша так швидко нахилився й підняв пиріжок, що не всі це й помітили.

Всі побачили тільки раптом, що він тиче надкушений пиріжок прямо Васі в обличчя.

– Ану доїж!

Це була вражаюча картина: маленький щупленький Антоша тицяв здоровенному, удвічі за себе більшому Васі надкушений пиріжок прямо в ніс і казав: "Доїж".

Це був просто кадр з мультфільму – заєць і ведмідь.

Вася так розгубився, що замість того щоб одразу "врізати", спантеличено спитав:

– Що-о?... З підлоги?

- А нащо кидав?

Тільки тут Вася нарешті отямився, мовчки коротким рухом вдарив Антошу по руці, й піріжок полетів назад під батарею.

Антоша теж нічого не сказав, повернувся, неквапливо підійшов до батареї, підняв піріжок, дмухнув на нього і знову простягнув Васі:

- Ні!.. Доїж!

Хтось хихикнув(чи то Спасокукоцький, чи то Кукуєвицький).

Вася Лоб нахмурився:

- Ти що, амеба, не розумієш?... Ти ж усе життя лікуватися будеш...

Піріжок тремтів у Антошиній руці, але Антоша вперто простягав його Васі.

І тут Гришка Гонобобель не витримав:

- Та він жартує! Василь Васильович! Він жартує... Він у нас комік! - Гонобобель підскочив до Антоші. - Ану давай сюди! - і хотів вихопити піріжок.

Але Антоша не дав, спритно вивернувся, ще й боляче тицьнув Гонобобеля ліктем у бік.

- Тю! - зойкнув Гришка. - Я ж хотів тебе... Ну й пропадай! Дуремар...У цей час Вася знову вдарив Антошу по руці, і вдруге піріжок полетів на підлогу.

І коли Антоша за ним нахилився, Вася підняв ногу і здоровенною своєю лапацею припечатав Антошу ззаду по штаних.

Антоша заорав носом і, розпластавшись по підлозі, як кошеня на льоду, проїхав кілька метрів аж до вікна.

Тепер уже весело захихикали і Спасокукоцький, і Кукуєвицький, і Галушкинський.

А Вася Лоб чвиркнув крізь зуби і, матляючи довгими руками, пішов по коридору.

В цей час задзвенів дзвоник і всі кинулися по класах.

Тая допомогла Антоші підвестися й поспішно обтрушувала його, примовляючи:

- От бачиш!.. Нащо ти з ним зв'язувався... Воно тобі треба... Ну, побігли!.. Швидше!.. Уже Глафіра Павлівна іде...

Антоша супив брови й сопів:

- Ну, біжи!.. Я сам... Біжи!..

Тая була зразковою ученицею, ніколи в житті не запізнювалася на уроки і нарешті не витримала - кинула Антошу й побігла в клас.

Коридор умить спорожнів, двері класів позачинялися.

Антоша хвильку постояв, тоді зітхнув і пішов до дверей класу. Тільки не свого, п'ятого "А", а сьомого "Б".

Постукав, прочинив двері, пролепетав: "Вибачте!" - і зайшов.

Усі разом - і вчитель, і семикласники - здивовано повернулися до нього.

Антоша пошукав очима, знайшов на задній парті Васю і рішуче попрямував туди.

В очах у Васі майнув переляк.

Антоша підійшов, мовчки поклав на парту перед Васею надкушений піріжок і так само мовчки пішов назад.

Біля дверей знову пролепетав: "Вибачте!" - і вийшов...

... На перерві про це вже знав увесь другий поверх.

- Ой, що ж тепер буде-е?...

- Ой-ой-ой!..

- Вася Лоб - це ж... Ж-жах та й годі...- Отак привселюдно за надкушений пиріжок!..

- І хто б подумав! Такий тихоня!.. От тобі й Дудкін!..

- А що - молодець! Як усі будуть швирголяти пиріжки на підлогу, скільки тих пиріжків треба!

- Он в Африці діти голодують, а тут деякі пиріжками розкидаються.

- І взагалі хліб не можна кидати на землю... За це колись...

- Все одно Лоб йому не подарує.

- Не подарує...

У п'ятому "А" гуло, як у вулику.

Особливо кип'ятився, галасував і розмахував руками Гришка Гонобобель:

- Ну, Дуремар!.. От Дуремар!.. Ну-у... я йому не заздрю!.. Раз Лоб сказав, що все життя Дудкін тепер лікуватися буде, - значить, буде... Лоб - це такий кадр... будь здоров!.. Ну, Дудкін! І я ж його рятував, я ж рятував!.. А він мене - ліктем!.. Дуремар!..

Антошасидів, втягнувши голову в плечі, й мовчав. Він знову був тихий і непомітний, як завжди. І навіть не вірилося, що це про нього балакають, що це він - герой отієї пригоди з надкушеним пиріжком...

А після п'ятого уроку, як продзвенів дзвінок і Глафіра Павлівна взяла журнал і вийшла з класу і клас весело загаласував, збираючись додому, - у дверях раптом з'явився Лоб.

Усі дружно ахнули і завмерли.

Одразу стало чути, як дзижчить та б'ється об скло муха - така запала тиша.

Лоб мовчки крутив головою, обводячи важким поглядом клас. Брови його були насуплені.

Гришка Гонобобель стояв у проході між партами якраз перед Антошею, затуляючи його собою. Тому Вася Антошу не бачив. І продовжував мовчки похмуро озирати клас.

Нерви у Гонобобеля не витримали.

- От він!.. Василь Васильович!.. - вигукнув Гришка, обертаючись і виштовхуючи Антошу вперед. - Чого за мене ховаєшся?... Ич! Лоб, човгаючи ногами, попрямував до Антоші. П'ятий "А" зацаїв подих.

Вася протиснувся у прохід між партами впритул до Антоші. Заніс праву руку назад, наче розмахувався... Антоша зіщулився.

І раптом Лоб рвучко висмикнув з-за спини ліву руку й широко усміхнувся.

У ній... був шоколадний батончик.

- Нагороджую тебе!.. За героїство.

Потім він обернувся до Гонобобеля:

- А ти... - і вліпив йому дзвінкого щигля. Клас воднораз зітхнув і дружно засміявся.

Перша таємниця п'ятого "А"

Отака була пригода з надкушеним пиріжком.

- Дудкін - міг! - упевнено сказала Шурочка Горобенко.

- Міг! - погодилися учні.

- А Гонобобель - не міг! - сказала Шурочка.

- Не міг! - одностайно погодилися учні.

- І я не змогла б... - опустивши очі й почервонівши, сказала Тая Баранюк.

Усі зітхнули, але заперечувати не стали.

- І п'ятірка із хвостиком у Дудкіна же! - нагадала Шурочка.

- Ой! Правильно! - підхопили однокласники.

- Ходімо! - сказала Шурочка і пішла з подругами до парти, де сидів і повторював якийсь урок Антоша Дудкін. - Подивись мені в очі! - владно сказала Шурочка. Антоша підвів голову і глянув Шурочці просто у вічі своїми ясними сіро-голубими очима.

- Скажи чесно, це ти?!

- Що? - розгубився Антоша.

- Оте саме! Гроші! У міліцію? - свердлила його поглядом Шурочка.

- Чесне слово! Ні! - вдарив себе в груди Антоша. - Чесне слово!

Шурочка зітхнула. Антоша був чесний хлопець і дивився так, що не повірити йому було неможливо.

- А... а п'ятірка з хвостиком? - як утопаючий за соломинку, ухопилася Шурочка за останній доказ.

- А в тебе хіба ні? - спитав Антоша. Подруги пильно глянули на Шурочку. Шурочка почервоніла:

- Та ви що?... Стала б я отак крутити... Ви що?!

- А, між іншим, хто перший одержав п'ятірку з хвостиком? Я вже й забула, - наморщила Тая Баранюк лоба.

- Як - хто?... Кум Цибуля! - сказав Антоша.

- Точно! - Шурочка звузила очі. - Як це я одразу не подумала?...

І всі, як по команді, повернули голови і глянули на передостанню парту біля вікна.

Давайте глянемо туди й ми з вами...

Кум Цибуля

Коли ваше прізвище Цибуля, то як, ви думаєте, вас називають у класі? Правильно! Кум Цибуля... Не інакше.

Бо в кожному класі обов'язково знайдеться хтось, хто читав уже "Сорочинський ярмарок" Миколи Васильовича Гоголя.

І нікуди ви не дінетесь. Нічого ви не вдієте.

Хай вас тисячу разів звуть Петрик, ніхто вас Петриком не називатиме.

Хоч плачте, хоч ображайтесь, хоч скаржитесь Глафірі Павлівні - не допоможе нічого. Будете ви Кумом Цибулею "і вся гра", як каже знайомий уже вам семикласник Вася Лоб.

До речі, Петрик Цибуля не плакав, не ображався і не скаржився Глафірі Павлівні.

По-перше, тому що в нього була весела й лагідна вдача, він не любив ображатися, плакати, а тим паче скаржитися.

По-друге, він змалку звик до цього прізвиська. Сам тато називав його так ще з немовлячого віку (не татового, а Петрикового, звичайно). І старший Петриків брат десятикласник Альоша теж був Кумом Цибулею. Та й тато їхній, власник супермаркету Олександр Іванович, скажемо відверто, не уникнув цього прізвиська. Серед близьких друзів і Олександр Іванович був Кумом Цибулею.

Але, щоб не було плутанини, ми з вами називатимемо Кумом Цибулею тільки Петрика.

Треба сказати, що в класі його всі любили. От є ж такі щасливі люди, які одразу викликають до себе загальну симпатію. Про них усі так і кажуть - "симпатяга".

Тільки глянеш на нього - і вже не можеш втриматися від привітної усмішки.

Кругле веснянкувате личко, носик бараболькою, біляве волосся кумедно стовбурчиться їжачком, і голубі очі весь час сміються. Ніхто ніколи не бачив, щоб Кум Цибуля хмурився, сумував, сердився або що. Навіть як десь упав, заб'ється - тільки на мить скривиться від болю, а наступної миті вже сам із себе сміється весело.

Гарний хлопець, нічого не скажеш.

І от про цього гарного хлопця раптом рознеслася несподівана чутка, її принесли на "продльонку" двоє "бешників" Спасокукоцький і Кукуєвицький.

Як ви знаєте, на "продльонку", тобто подовжений день, лишаються не всі. У кого вдома є вільні від роботи родичі (дідусі-ба бус і, брати-сестри тощо), ті здебільшого не лишаються. Кум Цибуля не залишався. В нього був брат Альоша - десятикласник, ще й дідусь Пантелеймон Петрович.

Так от, пішла сьогодні група "бешників"- "продльонщиків" у Ботанічний сад. Спасокукоцький і Кукуєвицький одкололися, побігли випити соку.

Глип - а у кіоску стоїть біля вагів Кум Цибуля і... продає яблука. У синьому фартусі, у береті, мов справжнісінький продавець.

Спасокукоцький і Кукуєвицький так і вклякли від подиву. Кум Цибуля помітив їх, підморгнув весело і хоч би що. Спасокукоцький і Кукуєвицький навіть про сік забули, такі не випили. Постояли-постояли із роззявленими ротами і повернулися назад.

"Ашники", почувши незвичайну новину, розгублено Perezирнулися. Як на це реагувати, у першу мить вони ще не знали. Тільки Гришка Гонобобель, який ревниво ставився до популярності Кума Цибулі, дозволив собі гикнути досить радісно:

- Ги-ги!.. Продавець!.. Негоціант Цибуля!..

Та Люська Зарічняк вигукнула за звичкою:

- Уявляєте? Уявляєте?... Жах!

Усі інші вичікували. Та й справді - хто приніс новину? - "бешники". Постійні їхні

суперники і конкуренти. Та ще й оті Спасокукоцький і Кукуєвицький, які тільки й знають, що підхихикують завжди з-за чужих спин. А може, взагалі брешуть?! Може, наговорюють?

Тому про всяк випадок Шурочка Горобенко вирішила "бешників" трохи при... той... пригасити.

- То й що?! - задерикуватو труснула вона головою. - Ну й торгує! І хай! На здоров'я! Потрібна для людей справа. І нічого вам!..

- Категорично! - підтримав її Ромчик Лещенко. Він дуже любив слово "категорично".

А тихий Антоша Дудкін мовчки кивнув головою. І Спасокукоцький та Кукуєвицький тут же пригасили, відступили і зникли за дверима.

- Але подивитися все-таки треба! - сказала Шурочка, як їх уже не було.

- Категорично! - знову-таки сказав Ромчик.

По дорозі до того кіоску, що біля Ботанічного саду, говорили про торгівлю. Про торгівлю взагалі і про продавців зокрема. Найбільшу обізнаність у цій справі виявила Люська Зарічняк.

- Ой, ви знаєте, ви знаєте, - джерготіла вона, - працівники торгівлі - це такі забезпечені люди! Матеріально. Жах!.. В однієї маминої знайомої сусідка по дачі (на Нижніх садах) звичайнісінька собі продавщиця. Так чого в неї тільки нема!.. І дача, і "Мере", і два комп'ютери, крутий мобільник, і всі пальці в перснях... Саме золото. Уявляєте? Уявляєте? Жах!.. - А що?... Обважує, обмірює, обраховує... Запросто!.. - замахав руками Гонобобель.

- А потім тільки - раз! - і під суд! - тихо сказав Антоша Дудкін - його мама була народним засідателем у суді.

- Категорично! - кивнув Ромчик.

- Невже й наш Кум Цибуля хоче стати таким?! - недовіжливо промовила Шурочка.

- А що? - знову замахав руками Гонобобель. - Запросто! І тато його у торгівлі працює, і брат Альоша збирається у торговельно-економічний вступати. Він сам казав...

- Уявляєте? Уявляєте? Жах! - взялася рукою за щоку Люська. - Такий симпатяга і... Жах!

- А! - рубонув рукою Гонобобель. - Ви всі тільки й знаєте: "симпатяга", "симпатяга"... А цей симпатяга таким потім стане, що будь здоров!..

- Ану тебе! - обурено вигукнула Шурочка. - Тобі тільки б якусь гидоту сказати про когось!

- Не гидоту, а просто... - трохи знітився Гонобобель. Вони саме проходили повз велику галасливу чергу, що юрмилася навколо залізних ґратчастих контейнерів, з яких, мов чудернацькі тигри, визирали смугасті херсонські кавуни.

Огрядний спітнілий дядечко у збитому на потилицю капелюсі лаявся з продавщицею:

- Ви мені нарахували десять сорок п'ять, а з мене десять тридцять п'ять. Я математик. Рахувати вмію.

Продавщиця, дебела й галаслива, презирливо міряла його поглядом:

- Математик!.. Який же ви, мужчина, міліметровий!.. Нате вам назад не десять, а двадцять копійок, тільки йдіть швидше. Не затримуйте мені чергу.

- Ваші копійки мені не потрібні. Мені не гроші, а принцип!.. Треба правильно рахувати.

- Ідіть-ідіть!..

- Та не затримуйте, справді!

- А ви не кричіть. Якби вас обрахували...

- Одпускайте! Одпускайте! Ну!

- А ви чого лізете? Ви тут не стояли. - Я-а-а не стояла?! Та я безпосередньо за цією дамою! Безпосередньо!.. Я тільки бігала по пакет.

- Мені принцип! Принцип! Я гроші не друкую. Я заробляю чесно.

Гришка Гонобобель переможно глянув на Шурочку:

- О!.. Чула?! А ти - "гидоту" і... Життя треба знати!.. Ги-ги!

Шурочка мовчки одвернулася від нього.

Почалася огорожа Ботанічного саду, аж от...

Вони вирішили близько не підходити.

- Треба делікатно, - сказала Шурочка. - Делікатно треба.

Біля овочового магазину був кіоск із тентом, ззаду якого громадилися ящики, майже всі вже порожні. Але за вагами стояв не Кум Цибуля, а його старший брат одинадцятикласник Альоша, справді у синьому халаті, у беретіку, як справжній продавець. Та Кум Цибуля теж був тут. Підв'язаний, видно, спеціально вкороченим для нього синім фартухом, він ревно допомагав Альоші - спритно насипав яблука з ящиків у пластмасове відерце. А Альоша брав, ставив відерце з яблуками на ваги, важив і розраховувався з покупцями. Причому відерець було двоє: поки Альоша важив одне, Кум Цибуля насипав друге. І черга посувалася дуже швидко. Без галасу, без лайки, без суперечок.

Видно було, що люди задоволені. Раз у раз чулося:

- Молодці!

- От би всюди так!

- Гарні хлопці!

Коли хтось новий підходив до сивенького дідуса, що стояв у черзі останній, він ввічливо повторював одну й ту саму фразу:

- Продавці вибачалися, просили не займати. Зараз буде перерва. Прийматимуть товар.

І не встигли наші "ашники" обмінятися першими враженнями, черга зникла, останній сивенький дідусь, сказавши: "Красненько дякую!" - одійшов. Альоша побіг чогось у магазин. Кум Цибуля лишився у кіоску сам.

- Гайда! Побалакаємо з цим негоціантом! - махнув рукою Гонобобель.

- Тільки делікатно, - сказала Шурочка.

- Та делікатно-делікатно, - вже на ходу кинув Гонобобель.

Кум Цибуля щиро здивувався, побачивши одразу таку кількість знайомих облич:

- О! Привіт!..

- Негоціанту Цибулі низький уклін! - Гонобобель церемонно вклонився, вимахуючи уявним капелюхом. - Ги-ги!..

Інші привіталися урозбрід.

- А що ти тут робиш? - не дуже до ладу спитала Люська (наче й так не видно!).

- Братові допомагаю, - просто відповів Кум Цибуля. - Він іще влітку влаштувався. І підробити, і для практики. Він же в торговельно-економічний збирається.

Ця його щирість якось одразу обеззброїла всіх. Тільки Гонобобель продовжував "виступати".

- От Цибуля! От негоціант! Купець нижньогородський!

Але, побачивши, що його кпини не діють, теж скис і, щоб якось вийти з незручного становища, сказав:

- Ану хоч покажи, чим ти торгуєш!

Гонобобель перехилився через прилавок і раптом радісно заволав:

- Люди! Дивіться, який товар! - він вихопив з ящика велике червонобоке яблуко.

- Ой!.. Я хитаюсь! - зойкнула Люська.

- Куме! - Гонобобель ляснув Цибулю по плечу. - Дай хоч скуштувати, скупердяю! Сидить на таких вітамінах і... і мовчить.

Кум Цибуля ніяково усміхнувся, розгублено озирнувся, почервонів.

- Бу... будь ласка!.. Беріть!.. Будь ласка!..

Гонобобель тут-таки, не роздумуючи, вкусив яблуко і аж зажмурився:

- Ух-х!.. Смакота!

Люська потяглася рукою до ящика.

- Та ви що?! - обурилася Шурочка. - Це ж не його! Як так можна!

- Що значить - не його? - жуючи й захлинаючись, "обурився" й собі Гонобобель. - А... ми чужі?... Свої!.. Скажи, Куме?... І справжні працівники торгівлі завжди знайдуть, як списати таку мізерію... Щось підгнило, щось побилося... Правда ж? Кум Цибуля непевно знизав плечима, але тут же закивав, припрошуючи:

- Беріть, беріть!.. Будь ласка!.. Будь ласка!.. Беріть!.. Чого там...

Гонобобель так смачно жував яблуко, з таким хлебтанням вгризався в нього зубами, що відмовлятися було просто несила.

І спершу Люська, а потім Ромчик, Антоша й інші потяглися руками до ящика.

Цікава то річ, яку можна було б назвати "законом більшості". Як більшість щось робить, то й тебе (хоч, може, й не дуже ти спершу хочеш) тягне якась сила так само вчинити. Як всі, так і я.

А коли ще й бажання є? Коли в тебе, можна сказати, аж слинка тече - ну й хочеться ж укусити оте яблуко смачнуче!..

То як же його втриматися?...

Шурочка швидко-швидко заморгала й опустила очі:

- Хіба що найменшеньке... Щоб попробувати тільки...

Але як вона не вибирала, і їй дісталось велике й червоне-червоне (ну і ящик!).

Вона так почервоніла, коли взяла яблуко, що її обличчя і яблуко у кольорі зрівнялися. Совісна була дівчинка Шурочка.

Вони стояли й дружно хрумкали, аж за вухами лящало, а Кум Цибуля дивився на них і усміхався лагідно.

- Ну яблука! Я ще таких зроду не їла. Чесне слово! Можна, я ще одненьке?... - Люська благально глянула на Кума Цибулю.

- Бери... Звичайно... Це "макінтош". А зараз одержали "слава переможцям". От почекайте, скоро Альоша почне виносити... Ще тих покуштуєте...

Гришка Гонобобель, що хрумкав уже третє, враз застиг. На хвилинку одірвав яблуко від зубів і несподівано рішуче сказав:

- Ні! Гарного потрошку! Гайда, люди! Не будемо заважати. Будемо делікатними, як каже наша Горобенко.

Шурочка мало не вдавилася яблуком - от нахаба! їй просто мову одібрало. Вона не знайшлася, що сказати. А Гришка тим часом, схопивши з ящика ще одне яблуко, вітально підняв руку догори:

- Чао, Куме! Красенько дякую!.. Здорово мати своїх людей у торгівлі!.. Ги-ги!.. Чао!

І, гигаючи, побіг собі геть.

Всі враз знітилися, поопускали очі й, бурмочучи "спасибі", "дякую", "до побачення", почали швиденько розходитися.

За хвилину Кум Цибуля лишився біля кіоску сам...

Шурочка Горобенко і Антоша Дудкін жили в одному будинку. Тому йти їм було в один бік.

Вони йшли і мовчали.

Раптом Антоша спинився:

- Слухай, а... давай повернемося...

- Для чого? - Шурочка почервоніла.

- Не знаю... Але...

- Взагалі... правильно... Наче вкрали щось і тікаємо...

- Ага...

- Ходімо, - рішуче повернулася Шурочка.

Коли вони визирнули з-за рогу, то побачили, що Кум Цибуля з винуватим виразом обличчя щось говорить брату Альоші, а той розгублено чухає потилицю.

Ховаючись за порожніми ящиками, вони підійшли ближче.

- Так скільки усього, кажеш? - питав брат Альоша.

- Та, мабуть, штук зо двадцять, я думаю, - зітхнув Кум Цибуля.

- Ану, прикиньмо на вагу, - Альоша швиденько всипав яблук в одне відерце, в друге, почав важити. - Та-ак!.. Три двісті. Плюс два сімсот... Ну, накинемо для певності ще кіло-грамчик... Може, ти помилився, ти ж не рахував... Не будемо нікого обдурювати... А то про нашого брата, працівника торгівлі, тільки й знають: "хапуги",

"здирники"... Ми ж з тобою не такі. Правда?... І ніколи не будемо...

Кум Цибуля мовчки хитнув головою.

- Виходить, кілограмів шість із половиною, сім. Хай буде сім. Ціна за кілограм відома. Отже... - він рішуче поліз у кишеню, витяг гаманець, почав одраховувати гроші.
- Не вішай, братику, носа. Ми з тобою люди робочі. Можемо собі дозволити частувати друзів. Навіть цілий клас. Шурочка з Антошею презирнулися.

- У тебе щось є? - прошепотіла Шурочка.

Антоша вишкріб кишені, зітхнув:

- Двадцять три копійки...

- Давай... У мене сорок...

Брат Альоша здивовано витріщився на неї, коли вона, несподівано з'явившись, простягла йому гроші.

- Що таке?

- За яблука... В нас просто більше зараз нема.

Альоша усміхнувся:

- Та ні. Не треба. За частування ж не платять.

- Яке там частування! - вигукнула Шурочка. - Свинство з нашого боку, а не частування!..

- Думали, працівники торгівлі... завжди знайдуть... - пробурмотів Антоша.

- Слухайте, а знаєте що... - несподівано стрепенулася Шурочка.

Наступного дня з п'ятого "А" на "продльонку" не залишився ніхто.

Зате в овочевому магазині, що біля Ботанічного саду, такої кількості добровільних помічників іще не бачили ніколи. Хто носив порожні ящики, хто прибирав, хто допомагав продавцям - робота знайшлася кожному.

Навіть Гришка Гонаобобель і Люська Зарічняк, які Шуроччину ідею спершу зустріли без усякого захвату і з якими довелося провести роз'яснювальну роботу, й ті не відставали.

У гурті завжди працюється весело. Знову ж таки отой "закон більшості".

У той день ніхто не з'їв жодного яблука.

Хоч усіх пригощали і яблука були дуже смачні - "слава переможцям".

Перша таємниця п'ятого "А" (продовження)

Отоді-то, у вересні, на початку навчального року, після випадку з Кумом Цибулею, і народилася перша таємниця п'ятого "А".

Народилася вона одразу на другий день після отого масового прогулу "продльонки". І наступного разу благородні вчинки, пов'язані з трудовим вихованням, треба обов'язково поєднувати з дисципліною. Все це говорила вчителька, а Шурочка слухала й з усім погоджувалася. Вона чудово знала, що зі старшими сперечатися не рекомендується, а рекомендується визнавати свої недоліки й обіцяти їх виправити.

Так от, на другий день після того випадку, прийшовши у клас, Кум Цибуля побачив

на своїй парті аркуш із зошита в лінійку, складений удвоє. Він його розгорнув і спершу здивовано, а потім ніяково гмикнув.

- Гм... Гм... А це що таке?...

Першою зирнула через його плече Наталочка Приходько, що сиділа з ним за однією партою. А тоді вже - Люська Зарічняк і Гришка Гонобобель, що сиділи за ними.

На аркуші було написано синіми друкованими літерами "Кум Цибуля" і червоним олівцем - цифра п'ять. Причому ота п'ятірка внизу закручувалася в маленький бубличок і закінчувалася кумедним хвостиком.

- П'ятірка з хвостиком! Ги-ги! - гикнув Гришка Гонобобель. - Хто це тобі підкинув?

Кум Цибуля здивовано знизав плечима.

П'ятий "А" був заінтригований.

Судячи з того, що стояла п'ятірка, а не одиниця, слід було, мабуть, сприймати це як щось позитивне. Значить, хтось хотів відзначити Кума Цибулю. Але хто? Хтось із класу? Могло бути...

Кума Цибулю у класі любили, і після пригоди з яблуками для відзнаки були, як то кажуть, усі підстави. Але чому в такий дивний спосіб? Здається, досі ніхто у них не виявляв схильності до подібного таємничого благородства.

До того ж ніхто в класі п'ятірки з хвостиком не отримував. У всіх оцінки були нормальні, без хвостиків.

- Може, Глафіра Павлівна? - сказала й почервоніла Тая Баранюк.

- А... а може... сам Вадим Григорович? - знову сказала й знову почервоніла Тая Баранюк.

П'ятий "А" презирнувся.

Це припущення ні в кого не викликало категоричного заперечення.

Директор школи Вадим Григорович був людиною незвичайною. Любив усе нове, прогресивне, несподіване. І сміливо, як то кажуть, впроваджував оте все у життя.

Школа у них була особлива - за останнім словом науки і техніки. Класи були пофарбовані в усі кольори райдуги. Ті, що вікнами виходили на південь, - у так звані холодні тони: синій, блакитний... А ті, що на північ, - у теплі: жовтий, червоний, оранжевий... Коридори були голубі. Вчені вважали, що коли діти виходять із червоного класу в голубий коридор, це створює у них зміну вражень і психологічно заспокоює зір.

Їдальня була апельсинова. Апельсиновий колір, виявляється, найбільше збуджує апетит.

Сам Вадим Григорович теж дуже тонко, як то кажуть, використовував кольорову гаму. Очі в нього були голубі, і в осінньо-літній сезон він носив голубі костюми, від чого сивина його набувала яскравого блакитного відтінку. (Правда, Люська Зарічняк запевняла, що коли директор одягає голубий костюм, то спеціально миє у той день голову підсинювальним шампунем "Тоніка", але то, звісно, брехня). В усякому разі на директора приємно було дивитися. Особливо коли він усміхався. У Вадима Григоровича була сліпуча, промениста усмішка, і коли він у своєму голубому костюмі та ще й

усміхався, то здавалося, що з блакитного безхмарного неба сяяло ясне сонечко. Але Вадим Григорович усміхається не завжди і не всім. Порушникам дисципліни і двієчникам Вадим Григорович не усміхається ніколи. Він усміхається тільки відмінникам і тим, хто активно працює, підтримує його прогресивні ідеї, спрямовані на вдосконалення навчального процесу, як каже завуч Віра Яківна. А ідей у Вадима Григоровича – сила-силенна, бо енергії в нього, як каже знову ж таки Віра Яківна, не менше, ніж в атомного реактора.

Весь час Вадим Григорович був у клопоті. То він будував шкільний басейн, то організовував шкільну художню галерею, то закладав шкільний фруктовий сад... А головне, весь час невсипущо стежив, щоб уроки вчителі проводили творчо, з вогником, з вигадкою – на ґрунті останніх досягнень педагогічної науки. Раз у раз Вадим Григорович без попередження з'являвся в якомусь класі. Кілька хвилин сидів на задній парті тихо, слухаючи урок. Потім із чарівною своєю усмішкою починав потроху втручатися і непомітно, шануючи гордість і гідність вчителя, повертав урок у несподіваний цікавий бік, так, що учні сиділи, роззявивши роти, і слухали, мов зачаровані.

Що й казати, талановитий був педагог Вадим Григорович. І від нього можна було чекати будь-яких несподіванок. У тому числі й отакої п'ятірки з хвостиком. Але довести ніхто нічого тоді не зміг.

Так таємниця п'ятірки з хвостиком і залишилася таємницею. Навіть більше. Потім вона стала ще загадковішою. Бо та п'ятірка з хвостиком була першою, але не останньою. Наберіться, друзі мої, терпіння. Про це мова попереду. А зараз повернімося до наших допитливих ентузіастів, які оточили передостанню біля вікна парту, де сидить Кум Цибуля, і, дивлячись йому прямо у вічі, питали:

– Ти?! Чи не ти?

– Клянусь!.. Та ви що?!.. Невже ви думаєте, я б приховував, якби здав гроші в міліцію? Ніколи! Я ж узагалі не вмію нічого приховувати... На жаль... – Кум Цибуля усміхнувся.

То була правда. Приховувати щось Кум Цибуля таки не вмів. У нього завжди все було написано на обличчі.

– А хто? Як ти думаєш? – зітхнула Шурочка.

Кум Цибуля знизав плечима, потім роззирнувся по класу:

– А може... може, Ромчик?

– Ромчик?

– А що?... Ви ж пам'ятаєте... на День Перемоги...

Цей дивний Ромчик Лещенко

Якщо ви скажете, що найбільша для вас у житті радість – мити посуд, особливо масні каструлі, що ви ладні у будь-яку мить промінати гру у футбол, у класи, у що

завгодно на миття посуду, щоб тільки пошкрябати пригоріле дно, – я вам, вибачте, не повірю.

Не можу я повірити, що нормальна здорова весела людина може щиро захоплюватися такою, м'яко кажучи, не захопливою справою.

І ніколи не думав я, що існують на землі такі люди.

Аж раптом...

Учені довели, що найбалакучіші у світі – це діти від п'яťох до десятих років. За день вони вимовляють у середньому чотирнадцять тисяч слів.

Але Люська Зарічняк вимовляє не чотирнадцять, а всі п'ятдесят тисяч слів. Якщо не більше. – Ой, ви знаєте... ви знаєте... – вигукує вона з самого ранку, тільки переступивши поріг класу. – Уявляєте... уявляєте... Жах!

І починає як із кулемета видавати інформацію. Про те, що в якоїсь дівчинки у тролейбусі розв'язався шнурок, що вчора у крамницю на Хрещатику залетів горобець і не міг вилетіти, що в якоїсь тьоті Мусі з п'ятнадцятої квартири збігло молоко, що... Перелічити всього просто неможливо. І все це в Люськи було однаковим "жахом". Уявляєте?...

Так от оця Люська Зарічняк першою принесла звістку про те, що Ромчик Лещенко захоплюється миттям посуду.

Не просто миє, а саме захоплюється.

– Уявляєте, вікна їхньої кухні виходять якраз під наш балкон. Вони на другому поверсі, а ми на третьому. Ви не думайте, я зовсім не підглядаю. Дуже мені треба. Я взагалі ніколи не підглядаю. Підглядати дуже некрасиво. Підглядають тільки зовсім невиховані, безсовісні люди. Терпіти не можу, як підглядають. Але коли тобі щось просто саме лізе в очі, не будеш же ти одвертатися. Правильно?... Так от я вже давно помітила, що Ромчик часто стоїть біля мийниці й миє посуд. У них мийниця за плитою у глибині кухні. Як трохи перехилитися через бильця, то добре видно... Ну, думаю, миє собі й миє. Хай!.. Мамі, мабуть, допомагає, мама попросила, мало що... Я теж іноді мию, як попросять. Треба ж дома допомагати. Правильно?... Але вчора чую – мати його: "Ромчику! Та кинь ти вже ці каструлі, я сама. Біжи надвір. Хлопці оно вже двічі у футболу грати гукали..." – "Переб'ються! – каже. – Почекають". – "Ну що ти скажеш! – сплеснула мати руками. – Раптом ні з того ні з сього захопився миттям посуду. Синку! Та що з тобою, чесне слово?" – "А що? – усміхається. – А як мені подобається! Не може бути такого хобі, чи що?" Уявляєте?... Жах!..

Гриша Гонобобель одразу весело загорлав:

– Га-га!.. Здорово!.. Каструльник Лещенко!.. Га-га!.. Мийник-помийник!.. Хобі-бобі!.. Га-га!

Але Шурочка Горобенко, найпоміркованіша і найрозравнованіша в класі, на Гонобобеля одразу цитьнула:– Цить!.. Ти у житті, мабуть, ложки за собою не вимив. Чого зуби скалиш!.. Нічого сміятися... Але факт цікавий. Я сама хоч і мию завжди посуд, але щоб захоплюватись... Треба з ним поговорити.

Ромчик Лещенко не був такий галасливий, як Гришка Гонобобель, але й не був

такий тихоня, як Антоша Дудкін. Ромчик був звичайний собі нормальний хлопець. Середньостатистичний, як сказав би тато Шурочки, доктор економічних наук Іван Семенович Горобенко. Коли у класі був галас, Ромчик галасував. Коли у класі була тиша, Ромчик сидів тихо. Були в нього різні оцінки, і десятки-одинадцятки, і шістки, а іноді навіть й гірші (хоча й рідко).

Міг Ромчик смикнути якусь дівчинку за косу або "конячий хвіст", але міг і почастувати її цукеркою. Одне слово, був Ромчик звичайний середньостатистичний хлопець. І тому таке незвичайне, прямо скажемо, виняткове захоплення всіх здивувало.

– Але треба бути делікатними, – сказала Шурочка. – Я сама з ним поговорю. Ви всі навіть не підходьте близько. Ясно?

Всім було ясно. Крім Гонобобеля.

– А я підійду. Ги-ги! – гикнув він. Довелося стукнути його книжкою по голові.

Дія відбувалася перед уроками, до зарядки.

Ромчик, нічого не підозрюючи, гортав нашвидку підручник (не встиг щось довчити).

Шурочка заскочила його зненацька.

– Слухай, – сказала вона, рішуче підійшовши до нього. – Ти тільки скажи правду. Не викручуйся. Ти ж знаєш, я не люблю, коли викручуються... Ти що – справді любиш мити посуд?

Ромчик почервонів.

– А що?... Не можна?

– Ні! Чого? Навпаки. Можна. Навіть треба. Я сама часто мию. Але щоб любити...

Ромчик почервонів іще більше:

– А я люблю! І... і – все!.. Кому яке діло!.. Не заважай мені, бо я не встигну. Вибач... Ромчик різко одвернувся од Шурочки і знову вшніпився у підручник.

Шурочка здвигнула плечима і повернулася до гурту, що стояв віддалік. Гуртові нетреба було нічого пояснювати. Гурт усе чув.

– А може, він псих?... Ги-ги! – вищирився Гонобобель.

– Сам ти псих! – сказала Шурочка. Але в голосі її не було впевненості.

Так Ромчик Лещенко перестав бути звичайним середньо-статистичним хлопцем. Людина, що любить мити посуд, на думку п'ятого "А", не могла бути звичайною.

А через кілька днів цього разу вже Гришка Гонобобель зробив іще одне вражаюче відкриття. Відкриття, яке примусило весь клас серйозно, по-справжньому хвилюватися.

Гришка потім навіть не міг згадати, чого він пішов на той пустир, обгороджений парканом, де вже другий рік збираються зводити новий будинок, а поки що звальюють різний мотлох. Але факт лишається фактом: на пустир Гришка пішов. Одхилив дошку, заліз – і раптом побачив Ромчика. Ромчик був один і вовтузився у ярку, щось робив. Що саме, Гонобобель не бачив – заважали бур'яни.

"Зараз я його налякаю!" – зловтішно подумав Гришка і, скрадаючись, почав наближатися до Ромчика.

Що ближче він підповзав, то більше його дивувало те, що Ромчик робив.

Ромчик, стогнучи від натуги, перетягав здоровенну каменюку. Гришка спершу подумав, що то він щось будує, грається.

Але от Ромчик поклав каменюку на землю, перевів подих, прошепотів: "А тепер назад!" – схопив і потяг її на те місце, де вона перед тим лежала.

Це була дурна, безглузда, непотрібна робота. І робив її Ромчик важко, над силу. Для чого?

У Гонобобеля враз змокрили долоні. Думка настрахати Ромчика вмить вивітрилася з голови. Гришка сам злякався.

Чийсь незбагненні дії, яким ти не можеш дати пояснення, завжди чогось лякають. Обережно, щоб не привернути досебе Ромчикової уваги, Гонобобель почав задкувати, потім пішов боком, потім повернувся і чимдуж дременув геть...

– А що я казав!.. Що я казав!.. Він псих! Точно!.. Псих!.. Ненормальний!.. Точно!.. – розмахував на другий день у класі руками Гонобобель.

Усі стояли пригнічені, приголомшені.

– А ти не вигадуєш? Не брешеш? – пильно глянула просто у вічі Гонобобелю Шурочка.

– О! – черкнув себе рукою по шиї Гришка.

– Може... може, й справді... – тихо й перелякано промовила Люська Зарічняк.

– Гадаю, треба сказати його мамі, – непевно глянув на Шурочку Антоша Дудкін.

– Ага! – вже рішуче сказала Шурочка. – У таких випадках треба звертатися до лікарів. І що раніш, то краще...

Але сказати Ромчиковій мамі вони не встигли.

Це було якраз напередодні Дня Перемоги. І в той день у них була зустріч з ветераном, Героєм Радянського Союзу – гвардії капітаном у відставці Юрієм Сергійовичем Гавриленком.

Коли він з'явився у коридорі, у супроводі шанобливої і незвично підфарбованої Глафіри Павлівни, Люська Зарічняк зойкнула:

– Ой!.. Так це ж наш сусіда!.. Ром!.. – вона обернулася до Ромчика.

Ромчик тільки насупив брови і нічого не сказав. Він був украй збентежений! Утім, він завжди супив брови, коли Люська теревенила.

Але Люська була Люська. Недарма вона вимовляла п'ятдесят тисяч слів на день.

І не встиг Герой дійти до дверей п'ятого "А", як весь клас уже знав, що він досі працює звичайним інженером на якомусь київському заводі, що живе в їхньому будинку майже рік, а Люська навіть гадки не мала, що він Герой, бо веде себе дуже скромно, з усіма вітається перший і навіть дітям у дверях дає дорогу, що машини в нього нема і на роботу він їздить на велосипеді...Юрій Сергійович Гавриленко був невисокий на зріст, худорлявий, із сивуватим волоссям, сіроокий, зовсім непоказний. Тільки права щoka біля вуха була пошрамована червоними товстими рубцями. І хоча він був у білому светрі, який затуляв усю шию, можна було здогадатися, що шия пошрамована теж.

Він помітно хвилювався, ніяковів, червонів, і Глафірі Павлівні довелося по слову

витягати з нього розповідь про його подвиги. Відверто кажучи, розповідав не стільки він, скільки Глафіра Павлівна (як потім з'ясувалося, вона давно його знала і ледве вмовила виступити у класі на День Перемоги – він був дуже сором'язливий і не любив розказувати про себе).

Але він був таки справжній Герой. І те, що він зробив, міг зробити тільки Герой. Звичайній людині таке було не до снаги.

У війну він був танкістом, командиром танка. Якось ранньої весни сорок третього року в жорстокому танковому бою він підбив два гітлерівські танки. Але підбили і його. Машина загорілася. Він витяг із палаючого танка спершу пораненого в обидві ноги баштового стрільця. Потім, незважаючи на те що сам був поранений і обгорілий, знову поліз у вогонь і витяг непритомного контуженого водія. А тоді під кулями, під вибухами снарядів від воронки до воронки він два кілометри по черзі перетягував їх обох по мокрому снігу, перемішаному з землею, до річки. Наші вогневі рубежі були на тому березі. І Юрій Сергійович, завдавши собі на спину пораненого баштового стрільця, поповз по кризі через річку. Був березень, крига вже була німецька, до того ж снаряди поробили багато ополонки. І от посеред річки вони раптом провалилися під лід. Мало того, що баштовий стрілець був поранений в обидві ноги, він ще й не вмів плавати. І одразу пішов на дно. Тричі пірнав Юрій Сергійович у крижану воду, поки витяг його. Ледве дісталися вони берега. А на тому ж боці лишився непритомний водій... І Юрій Сергійович поповз назад... Обгорілий, поранений у плече, мокрий і виснажений до краю...

П'ятий "А" слухав, не дихаючи... І кожен наче на дотик відчував, як страшенно пече обгоріла шкіра, як від найменшого руху все тіло проймає нестерпний біль...

Вони потім мовчали хвилини дві, не менше.

Глафіра Павлівна бачила, яке враження справила на них розповідь, і теж мовчала.

Нарешті Шурочка тихо спитала:

– Скажіть, а... а як ви все-таки змогли?... Це ж було так...

Юрій Сергійович ніяково усміхнувся і знизав плечима:

– Хтозна... Я думаю, в цьому винні... каструлі. Всі здивовано презирнулися.

Він знову усміхнувся:

– Розумієте... Був у мене дід... Гервасій... Батько мого тата. Ми до нього на літо в село їздили. Повний Георгіївський кавалер. Чотири Георгіївських хрести мав. Герой двох воєн. Японської, дев'ятого четвертого. І першої світової... Я його питав: "Діду, ну поясніть... ну як це люди стають героями? Як?" І він мені сказав: "Як хочеш, Юрку, стати людиною, чогось у житті досягти, навчись, синку, робити те, чого робити не хочеться... Бо робити те, що приємно, що робиться залюбки, усі вміють. А от те, що важко, неприємно, боляче навіть, уміють далеко не всі. Але саме ті, що вміють, чогось у житті й досягають. Запам'ятай!"... Я ці дідові слова не раз у житті згадував... Тоді, у дитинстві, найбільше не любив я мити посуд, особливо масні каструлі. До війни ж гарячої води в кранах, як тепер, не було. На примусі гріли, на кєрогазі... Жили ми вчотирьох: я, мама, сестричка моя меншенька (ще в школу не ходила) і паралізована

тітка, мамина сестра. Тата не було, помер. Мама з ранку до ночі на роботі (у двох установах працювала). Розривалася, звичайно, не встигала. Але ніколи не силувала, не примушувала мене. Сама весь брудний посуд, що за день назбирається, пізно увечері мила. Я тоді тільки у другий клас перейшов – жаліла мене, малого. Так от після тих дідових слів, повернувшись у Київ, узяв я собі за правило щодня мити посуд. Аж плакав спершу крадькома, так це було мені неприємно. А потім втягнувся, звик. І з'явилася в мене впертість якась, наполегливість у досягненні мети. Пам'ятаю, хлопці навіть дивувалися. Якось розбишака один закинув новеньку чорнильницю-невиливайку нашої однокласниці у бруднющу глибочезну баюру (ми тоді носили чорнильниці-невиливайки у спеціальних таких торбинках, що затягувалися шворкою). Дівчинка дуже плакала – мачуха в неї була сувора, жорстоко сварила, як щось пропадало. Ніхто з хлопців лізти в баюру не наважувався, надто вже була брудна й глибока. А я пересилив і страх свій, і бридливість, роздягся, пірнув і дістав чорнильницю. Ніколи не забуду вдячних очей дівчинки тієї... Отже, думаю, в усьому винні каструлі... Ну й дід, звичайно... – ветеран знову всміхнувся.

Всі, як по команді, враз повернули голови й глянули на Ромчика.

Ромчик густо-густо почервонів і опустив очі.

... Додому розходилися мовчки. Ніхто не сказав Ромчикові й слова.

Наступного дня Гришка Гонобобель уперше в житті вимив після себе тарілку.

* * *

А ще через день Ромчик одержав п'ятірку з хвостиком.

Це було зовсім недавно.

То була найостанніша п'ятірка з хвостиком. Свіжісінька, ще навіть тепла.

Та коли однокласники наблизилися до Ромчика і поставили, так би мовити, питання руба, Ромчик тільки усміхнувся й сказав:

– Дівчатка, я вас дуже поважаю, але... Мені здається, не там ви шукаєте. Не туди дивитесь. Людей не знаєте, любі... Я б на вашому місці звернув найсерйознішу увагу хоча б... хоча б на Толю Красиловського...

Усі презирнулися.

– Ой!.. Правильно! – сказала Тіна Яременко.

Толя Красиловський

Толя подивився у вікно й зітхнув.

З під'їзду вийшли і пішли до воріт Люся Гуліна та Богдан Ципочка. В обох через плече були перекинуті ковзани. Гуліну вела за руку мама, Ципочку – бабуся.

"На фігурне катання почеберяли, – пхикнув Толя. – Теж іще – фігуристи! Ципочка! У дитсадку був незграба із незграб. Не те що ходити – стояти до ладу не вмів. Весь час

гепався на землю. Штанці ззаду завжди чорні були. А тепер, бач, фігурист!"

Не минуло й хвилини, двері під'їзду знову розчинилися й вийшов Гена Степовецький, якого ще з дитсадка усі називали не інакше як Крокодил Гена. Крокодила Гену вела за руку старша сестра дев'ятикласниця Марина. І він, і вона несли барвисті поліетиленові торбинки. "У басейн покульгали, – знову пхикнув Толя. – В чемпіони пнуться!.. Кріль, брас, батерфляй..."

Не встиг він усе це подумати, як слідом за Геною і Мариною з під'їзду вийшов Алик Івасюта. Його вела за руку мама – висока пишноволоса красуня у синьому вельветовому платті з блискучими ґудзиками. Алик ніс папку з нотами, а мама скрипку у футлярі.

"О! І цей на свою музику намилився, – утретє пхикнув Толя. – Майбутній Паганіні!" Так кажуть про нього мама і три тітки, що живуть усі в одній здоровенницькій квартирі на п'ятому поверсі. От іменно – Паганіні! Наталочка Приходько, яка живе на одній площадці з Івасютами, говорила, ніби казав її тато, що в нього починають боліти зуби, коли Алик перепилює свою скрипку.

Толя пхикнув учетверте. І тут же зітхнув.

"Ну чого ти?! – сам собі сказав. – Чого ти пхикаєш?! Розпхикався!.. Зізнайся, що просто заздриш їм... Нікчема!"

Йому стало боляче. Кілька днів тому та сама Наталочка Приходько, яка вчить одразу три мови – англійську, французьку і німецьку – і яка віднедавна стала не Наталочка, а Наталі (з наголосом на останньому складі, бо саме так вимовляється по-французькому її ім'я), так от та сама Наталі Приходько сказала, що її мама сказала, що вихованням дітей треба починати займатися якнайраніше, бо якщо не виявити вчасно здібностей, то навіть із найздібнішої дитини нічого не вийде, а виросте просто нікчема.

Нікчема!.. Толя тоді ж подивився у словник – що то таке. "Нікчема – ні на що не здатна людина"... Ні на що не здатна... Толя зітхнув.

Ще зовсім недавно було так добре! Всі вони ходили у дитсадок.

Разом гралися. Було весело. Люся Гуліна й Богдан Ципочка були звичайні собі Люська й Богдан, яких можна було стукнути по спині, ганяючи у квача. І Алик Паганіні не знав, де у скрипки смичок, а де все інше. А Наталі Приходько не те що трьома іноземними, рідною українською кілька слів докупити стулити не могла.

Та тільки пішли вони до школи і... почалося... Батьки наче голови погубили. Наче наввипередки заповзялися, хто до кращого, до наймоднішого діла свою дитину притулить. І розтягла доля Толикових друзів від нього за якийсь місяць. То, бувало, щовечора у дворі дотемна гасаять, у щось граються, бігають, верещать так, аж пенсіонери, що на дитячому майданчику під грибок "козла забивають", здригаються нервово... А тепер... Наталі Приходько іноземні слова зубрячить. Алик Паганіні гами смичком випилює, Ципочка й Гуліна дзиґами на льоду крутяться. Крокодил Гена у басейні мокне... Лише Толя, один як палець... тиняється, нікчема...

Може, й він би незгірше за інших і на льоду крутився, і в басейні хлюпався, і слова іноземні зубрячив... Та... нікому його водити. Батьки в нього весь час у роз'їздах. А бабуса Марія нездужає ("на ноги впала", як сама каже). Не стільки вона його, скільки

він її доглядає. І в магазин бігає, все в дім приносить. І взагалі, що треба робить. Добре, що вона хоч їсти варить та по господарству, кульгаючи, порається.

Але якби бабуса Мариля і "не впала на ноги", а була моторна, як Ципоччина, хтозна, чи водила б вона його по тих ковзанках і басейнах. Якось у них у родині не прийнято було водити його. Навіть у дитсадок він завжди сам чимчикував. Добре, що недалеко, півкварталу всього, й вулицю перетинати не треба.

Він уже думав, може, самому кудись записатися й ходити. Але так і не наважився. Ще оті дяді й тьоті в секціях на глум піднімуть: чого, мовляв, такий шпінгалет приповз, порядку не знаєш, чи що?... І не запишуть. Сорому тільки наберешся.

І чому це він так певен, що незгірше за інших і на льоду, і слова вживає іноземні, і в басейні... А може, якраз і не вийшло б нічого! Позаторік, коли з батьками в Євпаторії, на морі, був, як він перелякався, спорснувши з татової спини на глибокому... Думав, що все, кінець... Води одразу наковтався. І потім три дні у море боявся заходити... А на скрипці так точно не втнув би. Це ж як мінімум слух треба мати. А в них у сім'ї ні в тата, ні в мами, ні в бабусі Марилі. Звідки ж у нього візьметься! От і виходить, що справжнісінький він нікчема.

Толя знову зітхнув.

Уроки він давно поробив. Читати й писати ще в дитсадку навчився, тепер ті уроки йому не під шапку. Що ж робити?...

- Піди, світку мій, погуляй, - наче прочитавши його думки, гукнула з кухні бабуса Мариля. - Диви, погода яка! Останні ж деньки. Скоро дощі почнуться. Піди, мій коханий, піди...

І Толя без особливого бажання, просто щоб не сперечатися з бабусею, надів курточку і, хряснувши дверима, вийшов із квартири.

На дитячому майданчику гралися діти. Але одні були молодші за Толю, інші старші - ні з тими, ні з тими він, як то кажуть, не "контачив". Він навіть не глянув у той бік. А пішов на задній двір, де стояв старий скособочений двоповерховий будинок із вибитими шибками. Людей із нього давно виселили - мали знести, але чомусь не зносили. І він стояв, нестримно притягаючи вічною таємницею покинутого житла. Кімнатми гуляли протяги, ворущачи на підлозі клапті якихось старих пожовклих паперів і газет. На стінах таємничо скрипіли обідрані шпалери і раз у раз із дзенькотом брязкала зірвана з петель кватирка.

Дітям категорично заборонялося навіть підходити до цього будинку, але як же тут чудово грати у піжмурки, у сищиків-розбійників, у війну!.. Вони прозвали його старим замком. Скільки незабутніх годин провела тут їхня компанія того останнього літа перед школою!.. Ех, шкода, що вони всі тепер такі зайняті, такі заклопотані... Як було б гарно, якби...

І раптом Толя згадав, що сьогодні на великій перерві Наталі Приходько казала, що вона вчора увечері чула, як у підвалі "старого замку" щось нявчало. Треба було б подивитися. Але... їй же йти на французьку, а потім на англійську, не кажучи вже про німецьку... Люся Гуліна заахала і сказала, що їй, на жаль, теж треба на фігурне...

"Подумаєш, нявчало, – сказав Крокодил Гена. – Понявчало-понявчало й перестало". – "Ні, треба було б, звичайно, подивитися: може, кошень", – сказав Алик Паганіні. Але більше ніхто нічого не сказав, бо перерва скінчилася... Толя підійшов до "старого замку" й прислухався. Тихо. "Крокодил Гена був таки, мабуть, правий, – подумав він. – Понявчало-понявчало й перестало". Але про всяк випадок покликав: – Киць-киць-киць!..

І раптом десь ізнизу, з-під сходів, почулося слабе приглушене нявчання.

Вузькі дерев'яні сходи на другий поверх починалися одразу біля дверей. За сходами чорнів квадратний отвір – вхід у підвал. Ляда була одірвана і лежала поруч.

Толя наблизився до чорного квадрата і знову покликав:

– Киць-киць-киць!

Знизу поспішливо залунало жалібне й відчайдушне:

– Няв-няву-няв-в!.. Няв!.. Няв-в-в-в!..

Так нявчать, бажаючи про допомогу.

Мабуть, то було кошень – таке слабе і безсиле було нявчання.

Толя нахилився. З підвалу дихнуло на нього вогким гнилим холодом. Десь глибоко внизу в чорній непроникній темряві жахно світилися два маленькі зелені ока. Толя здригнувся і відсахнувся. Кошень, мабуть, відчувши його страх, нявкнуло коротко й безнадійно:

– Няв!..

"Ех, ти! Воно другий день у холодному сирому підвалі пропадає, вибратися не може, а ти – боїшся. Справді – нікчема ти! Нікчема!"

Наче не він сам собі, а хтось благородний і мужній говорив йому ці слова. Але як побороти отой слизький холодний страх, що від живота розповзається по всьому тілу і робить його немичним і безсилим? Як?...

Тут ніхто не допоможе. Ніхто. Тільки ти сам...

Кошень знову нявкнуло.

– Стривай!.. Я зараз... зараз... – тремтячим голосом тихо промовив Толя і кволими неслухняними ногами зробив крок уперед.

Він бачив тільки дві перші сходинки. І ступав на них. Крок... Ще крок... Ще...

– Ай!.. Він не встиг навіть злякатися. Він злякався, як уже лежав унизу.

Добре, що під сходами у підвалі була купа дрантя – мішків, старих ковдр і ще якогось мотлоху. Толя м'яко впав на ту купу і навіть не забився.

Він глянув угору й побачив – сходів у підвал не було: усі сходинки, крім отих двох угорі, були зламані, вибиті.

І отут Толя похолов. Наче не на м'якому дранті він лежав, а на холодній крижині, у яку вмерзло його тіло.

Очі потроху звикли до темряви. Він уже розрізняв якісь чудернацькі предмети – дивний човен кормою впливав з мороку (поламане дерев'яне ліжко), а на ньому щось рогате (старий велосипед), а з другого боку неоковирне громаддя поламаних стільців, скринь і ще чогось зовсім уже в темряві незбагненого й невпізнанного...

Він зойкнув і рвучко відсмикнув руку – вона наштовхнулася на щось живе й

тремтливе.

- Няв! - винувато нявкнуло кошеня.

Толя обережно простягнув руку й пригорнув його до себе. Кошеня було не таке вже й маленьке - середнього, а то й старшого кошенячого віку. Але страшенно худе - самі ребра.

- Як же ти втрапило сюди?

Кошеня замуркотіло, вигинаючи спину.

- Що ж нам тепер робити? Як вилізти? Ану стривай... - Мацаючи в темряві руками, він намагався знайти щось таке, що б можна було підставити до сходів і видряпатися. Але скоро зрозумів, що нічого з того не вийде - до вцілілих сходинок було надто високо.

Нова хвиля відчаю огорнула його. Ну що він за невдаха!..

Ципочка з Гуліною десь зараз у Палаці спорту кренделі на льоду виписують. Крокодил Гена у басейні батерфляєм, як метелик, вимахує. Алик Паганіні якусь рапсодію смичком вишиває... А він, нікчема, у підвалі... Вони людьми стануть. Фігуристами, чемпіонами, лауреатами. їх по телевізору показуватимуть. А він... Хотів кошеня витягти, та й то... Самого тепер витягати треба...

Толя не витримав і заплакав.

Він рідко плакав. І зараз, плачучи, сам себе запевняв, що плаче не тому, що йому страшно, а тому, що йому шкода бабусю Марилу. Як же вона переживатиме, бідна, як хвилюватиметься, коли він не прийде додому!..

Нагорі почулися кроки.

Толя стрепенувся, хотів уже гукнути на допомогу, та в останню мить злякався, що це ж його можуть підняти на глум ("провалився, нікчема"), але й не крикнути вже було неможливо (повні груди повітря), і, сам не знаючи, як це в нього вийшло, він голосно... нявкнув:

- Няв-в!..

Згори сліпучо вдарило в очі світло електричного ліхтаря. Долинув здивований голос:

- О!.. А ти тут як опинився?!

Тато Алика Паганіні, Захар Власович Івасюта, був найвищий у їхньому дворі - два метри п'ять сантиметрів. Йому не треба було ніяких сходів. Він просто скочив у підвал. Узяв Толю й кошеня, виставив нагору, потім підтягнувся на руках і виліз сам. Все це забрало не більш як півхвилини.

- Ич! - усміхнувся Захар Власович, обтрушуючи Толю своєю великою граблястою рукою. - Я й не знав, що ти такий... Герой!.. Молодець!.. Сам у темний підвал за кошеням поліз... Ич!..

Толя притиснув кошеня до грудей і глянув спідлоба на Захара Власовича - кепкує чи ні. Але ні в голосі, ні в очах Івасюти не було й тіні насмішки. Навіть навпаки...

Толя опустил голову, щоб Аликів тато не помітив, як він плаче. Той, здається, не помітив. Обтрусивши Толю, він поклав руку йому на плече й повторив:

- Молодець! - потім перевів подих і сказав: - Не знаю, чи поліз би мій Паганіні... Не

певен... Хоча він хлопець добрий. Це ж він мене попросив... Кошеня, каже, у підвалі нявчить, мабуть, вилізти не може... В мене сьогодні відгул. А вони на музику поспішали... – Захар Власович скривився. – Ех!.. Потрібна йому та скрипка... як корові сідло. Не стане він музикантом усе одно. І сам мучиться, і... Та хіба поясниш?... Вони, брат, не той... не "доганяють", як тепер кажуть... Але їх аж четверо... Жінки, брат, це... – Івасюта махнув рукою.

І те, що такий великий, поважний чоловік говорив з ним так відверто, щиро, як із дорослим (навіть на жінку та її сестер поскаржився), враз наповнило Толине серце невимовною радістю. І йому раптом стало шкода Алика Паганіні. Він же йому так заздрих...

І ще він раптом подумав: от самого ж Захара Власовича не водили, мабуть, ні в басейн, ні на музику, а він...

І у світі, як у телевізорі, в котрому спершу було вимкнено звук, а потім його враз увімкнули, – все навколо завирувало весело і дзвінкоголосо... На якусь мить Толі здалося, що на небі спалахнула райдуга... Так буває, коли крізь сльози глянеш на сонце...

Ця пригода сталася ще у першому класі, чотири з половиною роки тому.

Але всі дізналися про неї лише торік, у четвертому. Сам Толя не витримав, розказав Ромчикові, з яким сидів за однією партою.

А тоді він просив Захара Власовича нікому нічого не говорити, навіть синові своєму Алику. І Захар Власович слова дотримав – не сказав.

До речі, Алик скрипку таки свою кинув. У другому класі на музику він уже не ходив.

І Богдан Ципочка фігурне катання кинув. Перейшов був на хокей, але кинув і хокей. Мама вирішила, що хокей – надто травматичний вид спорту. І після кількох ґуль та синців силоміць винесла на руках Ципочку з льодового майданчика. Відтоді він відвідує секцію шахів.

А от Люся Гуліна фігурним катанням ще займається, хоча видатних успіхів поки що не досягла.

І Крокодил Гена ходить у басейн. Хоча теж чемпіоном ще не став.

Найбільших результатів досягла Наталі Приходько. Важливість і потрібність вивчення іноземних мов вона довела на практиці.

До них у школу прибула якимось делегація німецьких школярів з міста Лейпцига. То Наталі Приходько так жваво "шпрехала" з ними німецькою – п'ятий "А" просто роти пороззявляв.

Толя після цього вирішив усерйоз взятися за англійську. Купив кілька тоненьких книжечок для позакласного читання і сам себе примушував їх читати.

Не без того, що тут допоміг трохи й вплив його друга Ромчика Лещенка, який, як ви знаєте, по-справжньому гартував свій характер...

... І тепер, пильно глянувши на Тіну Яременко, Шурочка сказала:

– Що ж... По-моєму, Красиловський – міг!

Але Толя їхню впевненість розвіяв в одну мить.

- Я ж тоді був хворий... Ви що - забули?...

І Шурочка згадала - справді, того дня, коли сталася ота подія з грошима, Толі Красиловського у школі не було. Він хворів на ангіну. І Шурочка з Тіною ще ходили його провідувати. І застали там Ромчика Лещенка.

Шурочка глянула на Ромчика. Ромчик усміхався. Він чудово усе пам'ятав, але йому хотілося перевірити, як ставляться до його друга, що про нього думають. І тепер Ромчик був задоволений.

- Слухайте, - сказала редактор стінгазети Наталі Приходько. - А чого це ми весь час тільки на хлопців думаємо? Полковник же сказав, що черговий не розібрав - хлопець чи дівчинка... Чому це не могла б бути, наприклад... ну, наприклад, Граціанська?...

- Або Миркотан? - підхопила Тая Баранюк.

Аллочка Граціанська і Люба Миркотан

Аллочка Граціанська - дуже гарненька дівчинка. Та що я кажу - гарненька... Просто гарна, вродлива. Не будемо боятися цього слова. От створює ж іноді матінка природа таке диво. Пишне чорне як ніч волосся. І сині-сині очі. І довгі волохаті вії. І пухленькі рожеві губенята. І рівенький носик. І сліпуча білозуба усмішка. І ямочки на щоках... Ну, ні до чого причепитися!

Все гарне.

І за вдачею симпатична.

Вродливі, як ви знаєте, часто бувають зверхні, вередливі, самозакохані.

А Граціанська - нічого подібного. Добра, вихована, щедра. Завжди поділиться і цукерками, і жувальною гумкою, і стержнями для ручки. І усміхається всім привітно. Ні з ким не свариться, не лається. Як треба, на уроці підкаже, списати дасть (вона відмінниця). Одне слово, гарна дівчинка та й усе.

Якщо серед хлопчиків усі найбільше любили Кума Цибулю, то серед дівчаток - її, Аллочку Граціанську.

І ніхто не міг зрозуміти, чому раптом Люба Миркотан її незлюбила.

Люба на Аллочку не могла спокійно дивитися. В очах у неї завжди були неприязнь і зневага. Іноді здавалося, що Люба навіть ладна вдарити Аллочку. Всіх це дуже дивувало. Дівчатка не раз питали Любу:

- Ну, чому ти її так не любиш?

- Не люблю і все, - цідила та крізь зуби.

- Але чому? Вона ж така хороша дівчинка. Всім подобається.

- Всім подобається, а мені не подобається.

- Без причини?

- Без причини.

Дівчатка тільки плечима знизували.

Один лише Гришка Гонобобель підтримував Любу:

- Чого прив'язалися?... Ну не подобається. Подумаєш. Кому що. Ги-ги!..

Але той взагалі всіх зневажав, з усіх любив гигикати.

І якби ж то Люба від природи була дівчинкою злою, недобррозичливою! А то ж ні. Вона теж була доброю, привітною з усіма. З усіма, крім Аллочки.

- Та вона просто ревнує, - вирішила Люська Зарічняк, - що Аллочка вродливіша за неї.

Справді, Люба теж була гарненька, але, звичайно, не така яскрава, як Аллочка.

Хто його зна. Чужа душа, як кажуть, темний ліс, у чужу душу не влізеш.

Люба і Аллочка жили в одному дворі. Аллочка у фасадному будинку (тому, що виходить на вулицю), а Люба у флігелі (тому, що в глибині двору).

Може, все-таки щось між ними було, якась сварка. Проте Аллочка присягалася дівчаткам, що ніколи в житті не сварилася з Любою, ніколи не зробила їй нічого поганого анінастілечки. Кілька разів вона намагалася щиро поговорити з Любою, з'ясувати, як то кажуть, стосунки. Але нічого з цього не вийшло.

- Я до тебе нічого не маю, - презирливо казала Люба, дивлячись Аллочці просто у вічі. - Що ти хочеш? Щоб я кидалася до тебе в обійми, як інші? Вибач, мені не хочеться! - одверталася і йшла геть.

Аллочка дуже переживала через таке Любине ставлення, переживала щиро, дівчатка це бачили і співчували їй.

Аллочка звикла до ніжного, лагідного ставлення, звикла, що її всі люблять, що нею милуються. Як я вже казав, її любили всі: і рідні й близькі, і знайомі й малознайомі. Не кажучи вже про тата і маму.

Але, мабуть, ніхто так не виявляв своєї любові, як баба Надя. Баба Надя, або Надія Сергіївна, жила у флігелі, там, де й Люба Миркотан. Тільки Люба на третьому поверсі, а Надія Сергіївна - на першому. Колись вона працювала паспортисткою в домоуправлінні, але давно вже була на пенсії. Чоловіка свого, Григорія Івановича, який працював бухгалтером на якомусь заводі, вона поховала років десять тому і жила сама (дітей у них не було).

Аллочка знала Надію Сергіївну з перших днів свого життя. Власне, це Аллочка назвала її бабою Надею. Бо Надія Сергіївна малій Аллочці заміняла рідну бабусю. Справа в тому, що одна рідна Аллоччина бабуса, мамина мама, жила в Запоріжжі з другим своїм чоловіком. Друга рідна бабуса, татова мама, жила в Одесі з татвою сестрою та її дітьми, тобто своїми онуками. Приїхати вони не могли.

Батьки Аллоччині працювали. Мама, Інна Аркадіївна, викладала у політехнікумі зв'язку. Тато, Борис Іванович, керував у спорткомітеті. Доглядати Аллочку було нікому.

В яслах вона часто хворіла.

Побачивши скрутне становище Граціанських, Надія Сергіївна сама запропонувала їм свої послуги. Батьки не знали, як їй дякувати.

- Ах, Надіє Сергіївно, як ми вам зобов'язані! Ви наш добрий ангел-охоронець! Що б

ми без вас робили?! – не раз говорили і тато, і, особливо, мама.

Батьки пробували пропонувати Надії Сергіївні гроші, але та відмовилася.

– Вона ж мені як рідна!.. Я ж її так люблю! – казала Надія Сергіївна, дивлячись на Аллочку зволоженими очима.

Добріших очей, добрішого погляду Аллочка не бачила ні в кого. І руки в неї були добрі, м'які, теплі, пестливі. Аллочка й зараз пам'ятає ніжний дотик цих рук. Особливо коли вони обіймали її, притискали до грудей. Тоді Аллочка відчувала, чула, як б'ється в баби Наді серце.

І пахло від баби Наді дуже гарно. Все життя, як вона казала, вона пахтилася одними парфумами, які дарував їй колись чоловік і які називалися так незвично і таємничо – "Манон". Той особливий ніжно-пряний запах приємно хвилював Аллочку.

І квартира у баби Наді була дуже затишна. Маленька, двокімнатна, заставлена старими меблями, яких тепер уже майже ні в кого нема. Дзеркальна шафа. Буфет літерою "Н" – з двома тумбочками по боках і двома дзеркалами між ними. Клейончатий диван із високою спинкою, нагорі якої знову ж таки овальне дзеркало. Так званий трельяж – туалетний столик із потрійним дзеркалом.

Ця сила дзеркал у маленькій квартирі робила її більшою, просторішою.

Аллочка любила, коли баба Надя приводила її до себе.

Особливо подобалося Аллочці роздивлятися старі фотографії у великому сірому альбомі з фіалками на віньєтці. Найбільше вабили її фотографії баби Наді у дитинстві.

– Ой! Це ти?! Така маленька?... Ой, як цікаво!..

Але у баби Наді особливих почуттів фотографії дитинства чогось не викликали. А от ті, де вона була сфотографована зі своїм чоловіком, світлооким, русявочубим і струнким, щоразу розчулювали, зворушували її. Вона ніжно гладила їх своєю м'якою рукою і говорила:

– Оце ми в Сочі... А це в Нікітському ботанічному саду, в Криму. Бачиш, під пальмою. Це в Місхорі, це в Гурзуфі... А це у Воронцовському палаці. Біля лева... Бачиш, там такі леви на сходах... Ми з Григорієм Івановичем увесь Крим, увесь Кавказ об'їздили... Будьте певні!.. Ми на місці не сиділи... Ми любили мандрувати... подорожувати... – вона зітхала й повільно проводила рукою по фотографії.

Вона дуже любила свого чоловіка.

Одного разу (Аллоцці тоді вже було років п'ять із половиною) баба Надя сказала ніяково й винувато:

– Рибко моя! Просто не знаю, що й робити... Мені сьогодні так треба було б з'їздити на кладовище. Сьогодні такий день... А батьки твої зразу після роботи ідуть у театр, навіть додому не заїдуть... Просто не знаю...

– Так давай з'їздимо! – не замислюючись, вигукнула Аллочка. – Я ще ніколи не була на кладовищі. Мені цікаво.

– Ні. Твої батьки будуть незадоволені... Кладовище – це таке місце...

– А ми їм нічого не скажемо, – закліпала очима Аллочка.

– Так не можна. Обманювати батьків – це...

- А ми їх не будемо обманювати, - лукаво усміхнулася Аллочка. - Якщо вони спитають, ми скажемо. А якщо не спитають, то... ми не будемо обманювати.

- Лялечко моя! - розчулилася баба Надя. - Ну! Хай! Візьму гріх на душу.

Вони досить довго їхали трамваем, поки доїхали до Байкового кладовища. Баба Надя купила квітів, і вони пішли по тінистих алеях повз численні гранітні й мармурові пам'ятники. В гущавині співали пташки, на пам'ятниках коливалося сонячне мереживне плетиво. Було гарно і зовсім не страшно.

- Сьогодні рівно п'ятдесят років, як ми познайомилися з Григорієм Івановичем, - тихо говорила баба Надя. - Ми завжди відзначали цей день. Він дарував мені квіти. Завжди троянди. І обов'язково червоні... Будьте певні!.. А тепер троянди дарую я. Ми дуже любили одне одного. Я від душі бажаю тобі, щоб коли ти виростеш, то зустріла такого, як він... Тоді ти будеш щаслива...

Баба Надя говорила з Аллочкою як з дорослою. І Аллочці це подобалося.

Вони підійшли до скромного рябенького пам'ятника з так званої крошки - цементу з уламками мармуру.

Баба Надя поставила червоні троянди у літрову банку, потім вийняла з сумочки чистеньку білу хусточку, акуратно витерла овальне фото молодого Григорія Івановича, що було на пам'ятнику, нахилилася й поцілувала його.

Дівчинка міцно обняла бабу Надю і всім тілом притулилася до неї. А баба Надя вдячно обняла й пригорнула Аллочку.

Батькам брехати не довелося.

Баба Надя сама розказала їм про все наступного дня.

Батьки поставились до цього спокійно. їм просто було ніколи.

Тато готувався до якихось відповідальних змагань. У мами починалася літня екзаменаційна сесія.

Недарма говорила баба Надя про любов до мандрів. Вона справді не любила сидіти на одному місці. Щодня після сніданку і до обіду вони з Аллочкою вирушали гуляти. Об'їздили й обходили всі київські парки і сади. Але найбільше любили той парк, де красивий палац, пам'ятники Ватутіну, арсенальцям... Бо там було "Малятко" - дитяче містечко з гойдалками, каруселями, атракціонами, а головне - з дитячою залізницею, маленькою, спеціально для дошкільнят. Аллочка дуже любила цю залізницю, маленького жовтого паровозика з довгою трубою, вузькою внизу і широкою угорі, фарами замість очей. І всього два маленькі вагончики по чотири місця в кожному, з намальованими на стінах звірятками. Машиністу паровозика не сидів. Залізниця була електрична, керувала нею огрядна тьотя, що стояла біля довгастої залізної будки, схожої на автомат для газованої води, і натискала на кнопки. Поїзд страшенно скрипів і скреготав - його, мабуть, забували змащувати. Він робив невелике коло серед тінистих кленів під парканом, а коли проїздив під бляшаним дашком, що правив за тунель, тьотя тричі натискала якусь кнопку, і паровозик хрипко дудукав. Аллочці подобалося це чи не найбільше.

Баба Надя завжди хвилювалася, коли садила Аллочку у вагончик, - дорослим

їздити не дозволялось.

Вона дивилася на Аллочку так, наче виряджала її у далеку небезпечну подорож. Губи в неї тремтіли: – Ти ж дивись, ти ж дивись, будь обережна, не висовуйся, не впади. Я тебе благаю!.. Я тебе благаю!.. – і молитовно складала руки.

Аллочці було смішно, вона ніскілечки не боялась.

А баба Надя дивилася на неї зволоженими очима і благально схиляла голову набік.

Стільки турботи, стільки самовідданої любові в очах Аллочка не бачила ні в кого – ні в тата, ні в мами...

І саме отаку – на пероні дитячої залізниці у затінку дерев зі схиленою набік головою – Аллочка запам'ятала бабу Надю.

Якось під час Аллоччиних іменин (коли їй виповнилося п'ять років) стався конфуз. Одна з гостей, дружина татового начальника, склавши губи бантиком, солодко спитала іменинницю:

– А кого ж ти найдужче любиш?

І Аллочка щиро призналася:

– Бабу Надю.

Гостя, що сподівалася почути "маму" або "тата", спантеличено озирнулася. Мама почервоніла, тато насупився. А баба Надя, яка сиділа з самісінького краєчку довгого святкового стола (вона допомагала мамі носити з кухні страви), одвела очі – удала, що недочула. Вона справді недочувала, причому дедалі дужче, так що навіть довелося придбати слуховий апарат. Але те, що говорила Аллочка, вона чула завжди. Вона все розуміла по її губах. І часто батьки, щоб не кричати, просили Аллочку переказати бабі Наді все, що треба.

Татків начальник, колишній футболіст, страшенно реготав:

– Прекрасно! Круто! От що значить дитяча безпосередність! Прекрасно!.. – обернувшись до тата, він пробасив: – Твоє щастя, що та глуха не чує... Але висновки зробити треба! – і він керівним жестом підніс палець догори...

А незабаром сімейна ситуація у Граціанських змінилася. Одеська Аллоччина бабуся, татова мама, вирішила переїхати до Києва. Дочка старшої татової сестри, тобто її онука, вийшла заміж. І там стало тісно. Онука з чоловіком зайняли бабусину кімнату. А в Києві навпаки треба було доглядати Аллочку. Отже, складалося так, що з усіх міркувань одеській бабусі краще жити у Києві.

Аллочка добре пам'ятає той день, коли баба Надя дізналася про це. У неї було таке обличчя, що Аллочка навіть злякалася.

– Що таке? Що з тобою? Тобі погано?

– Ні-ні... нічого... – ледь чутно шепотіла баба Надя білими губами.

– Та не бійся! Я тебе не залишу! Ніколи! Ти моя! Моя! – Аллочка обхопила бабу Надю обома руками і уткнулася обличчям в її м'який теплий бік.

Одеську бабусю звали Зоя Петрівна. Вона була маленька, кругленька, з білим фарбованим волоссям і курила довгі цигарки. Вона не любила мандрувати, зате любила дивитися телевізор. І весь час говорила про Одесу – яка Одеса прекрасна, яке там море,

яка оперета, яка знаменита вулиця Дерибасівська, який базар Привоз, а головне, які гарні люди – веселі, дотепні, товариські: одним словом "одесити" – цим усе сказано. Видно, вона дуже скучала за Одесою – вона прожила там усе життя.

Аллочка співчувала їй, але нудилася в її товаристві.

Баба Надя перші кілька днів після приїзду баби Зої не заходила. Щоб не заважати.

На п'ятий день після тригодинного сидіння перед телевізором, під час якого баба Зоя примудрялася, не змовкаючи, розповідати про Одесу, Аллочка не витримала.

Коли прийшла з роботи мама, Аллочка кинулася до неї:

– Я не можу!.. Де моя баба Надя? Я загину, якщо її не буде!.. Де моя баба Надя?! – і вона заридала. Істерично, захлинаючись плачем і тремтячи усім тілом.

Мама перелякалась, побігла по бабу Надю. Баба Надя прийшла, і вони півгодини плакали усі вчотирьох – Аллочка, мама, баба Надя і баба Зоя.

Після цього баба Надя знову почала приходити.

Було домовлено, що баба Надя водитиме Аллочку гуляти після сніданку до обіду. А вже після обіду баба Зоя дивитиметься з нею телевізор.

Кілька днів усе було гаразд.

Але потім не витримала баба Зоя. Побачивши, як нудиться з нею Аллочка, як чекає на бабу Надю, як аж підскакує від радості, коли та приходить, баба Зоя вирішила покласти цьому край.

Якось увечері баба Зоя мала бурхливу розмову з батьками і поставила питання руба: або я, або вона. Наступного ранку батьки дуже ніжно й душевно переговорили з бабою Надею, баба Надя поплакала й приходити перестала. Спершу вона вигадувала Аллочці, що нездужає, а потім і справді почала хворіти, цілий місяць пролежала у лікарні. Тим часом баба Зоя перемогла свою нелюбов до мандрівок і почала ходити з Аллочкою на прогулянки, особливо у зоопарк. Баба Надя в зоопарк Аллочку не водила – їй було жаль дивитися на тварин у неволі.

А баба Зоя, як виявилось, знала про тварин і звірів дуже багато цікавого. Її чоловік, Аллоччин дідусь, який помер іще до того, як Аллочка народилася, був ветеринаром, справжнім лікарем Айболитом...

Скоро Аллочка полюбила ходити з бабою Зоєю у зоопарк і слухати її нескінченні оповідання.

А восени Аллочка пішла в перший клас і потроху почала одвикати від баби Наді...

І коли баба Надя якось не витримала і зайшла, щоб хоч одним оком глянути на неї, Аллочка відчула навіть якусь незручність від розчулених, зволжених очей баби Наді, що дивилися на неї з неприхованим захопленням.

– Боже, яка ти стала красуня!.. Будьте певні!.. – весь час повторювала баба Надя.

Вона вже зовсім оглухла і без апарата не чула нічого. Апарат у неї був якийсь недосконалий, раз у раз чогось противно пронизливо вищав. Аллочці було неприємно це. Але вона як вихована дівчинка не показувала нічого, навпаки, усміхалася бабі Наді лагідно й привітно.

Тижнів через два після цього баба Надя подзвонила по телефону і прохально

спитала у мами:

- Можна, я зайду до вас на хвилинку?... Тільки глянути на Аллочку...

Мама скривилася, але відповіла підкреслено чемним голосом:- Ах, звичайно-звичайно, будь ласка, Надіє Сергіївно... Тільки, якщо можна, не сьогодні... й не завтра... У мене такі важкі дні...

Більше баба Надя не дзвонила. І не заходила.

Аллочка іноді бачила її здаля, коли гралася у дворі з дітьми. Вона чи йшла в магазин, чи поверталася додому. Аллочка привітно кивала їй, усміхалася, але не підходила. Чогось вона тепер соромилася бурхливих виявів її любові.

А то вона бачила, як баба Надя дивилася на неї з вікна своєї квартири. І Аллочка ніколи не забувала привітно кивнути їй і усміхнутися. На якусь мить Аллоччине серце щемливо стискалося. Але тільки на мить...

Минув рік... Потім минуло два, три роки...

Якось у вересні, вже у п'ятому класі, Аллочка забрела на задній двір, що за флігелем. Шукала дітей. Вийшла погуляти, а нікого чогось не було... І раптом побачила, що на карнизі вікна першого поверху стоїть Люба Миркотан із якимось пакунком у руці. Кватирка була відчинена...

Вгледівши Аллочку, Люба заціпеніла, потім спалахнула, як маків цвіт, стрибнула з підвіконня на землю і, не обертаючись, побігла геть.

Аллочка так розгубилася і так злякалася, наче то її спіймали на гарячому.

І раптом згадала: десь із півроку тому, весною, вона вже раз бачила Любу тут, на задньому дворі. Тільки Люба тоді стояла не на карнизі, а просто біля вікна і, приставивши до скла дашком руку, зазірала всередину. І знову ж таки, побачивши Аллочку, Люба почервоніла й розгубилася. Але тоді Аллочка не надала цьому значення. Звичайно, зазірати у чужі вікна не дуже красиво, тому Люба й почервоніла. Єдине, про що подумала тоді Аллочка, що то було вікно баби Надиної кухні.

І лише тепер проста й незаперечна думка майнула в голові: "Так от чого вона мене не любить! Вона злодюжка, щось краде з вікон першого поверху, а я її тоді побачила, і тому вона мене незлюбила..."

Коли людина знаходить мотиви, причину якихось незбагнених, нез'ясовних до того явищ, - їй одразу робиться легше.

Аллочці стало жаль Любу. Врешті Люба непогана ж дівчинка. Добра і щира. Гришка Гонобобель ще в третьому класі розказував якось про хворобу - kleptomaniю, коли людина просто не може не красти.

А що як Люба хвора?

Що робити?

Як їй допомогти?...

Головне, спершу треба її заспокоїти.

Наступного дня у школі Аллочка підійшла до Люби і скоромовкою прошепотіла їй на вухо:

- Ти не бійся, я нікому не скажу. Клянусь.

Люба почервоніла і смикнула плечем. Але нічого не сказала, мовчки одвернулася.

"Бідна... Переживає... - подумала Аллочка. - Авжеж... Хто б не переживав на її місці..."

Тепер Аллочку вже зовсім не бентежило недобррозичливе Любине ставлення.

Одного дня вранці мама розбудила Аллочку раніше, ніж зазвичай. Аллочка одразу помітила, що мама якась незвичайно збуджена, заклопотана.

- Вставай, доню! Вставай, рибонько! Сьогодні ти в школу не підеш. Я домовилась з Глафірою Павлівною... Ти полетиш з бабою Зоєю на кілька днів до Одеси.

- Для чого?... Щось трапилося? - здивувалася Аллочка.

- Нічого не трапилося. Просто бабі Зої треба терміново до Одеси, їй чогось не переводять пенсію. Треба з'ясувати у соцзабезі. А я боюсь її саму відпускати. Ти ж знаєш, вона стала така забудькувата, неуважна...

Баба Зоя вже була одягнена і посеред кімнати вже стояла готова валіза. Виявилося, літак відлітає за дві години, а квитків іще не було.

Правда, для тата Граціанського проблеми з квитками не існувало.

Він часто виряджав спортсменів у всі кінці країни, а то й за кордон, і в авіакасі в нього були "залізні", як він сам казав, контакти.

Все відбулося у прискореному темпі - швидкий сніданок, машина, аеропорт, літак... І через якісь три з половиною години Аллочка була в Одесі. І хоча в Одесі вона вже бувала, але завжди влітку на канікулах, і ця несподівана поїздка серед навчального року виявилася дуже цікавою. Аллочка взагалі любила мандрувати. Баба Надя змалку привчила її до цього. А мандрувати в той час, як усі ходять до школи, - погодьтеся, в цьому є щось хвилююче.

Свої справи у соцзабезі баба Зоя влаштувала дуже швидко, за якихось півгодини. І весь час була з Аллочкою. Вони їздили в Аркадію, на Великий Фонтан, на шістнадцяту станцію, ходили безлюдними опустілими пляжами, каталися на катері. Був жовтень, але дні стояли безхмарні, сонячні, і вітер з моря приносив солоні бризки хвиль і йодистий запах водоростей. Аллочка любила море в Одесі. Навіть більше, ніж у Криму, де вона була якось влітку з батьками на спортивній базі в Алушті.

А на другий день увечері Аллочка вперше у житті була, як доросла, у театрі оперети. Та ще в якому. У знаменитому, одеському!.. І сиділа у ложі освітлювачів над сценою, куди посадив їх, порушуючи правила, знайомий бабі Зої адміністратор, з яким вона весь антракт курила і реготала у маленькому кабінетику, обклеєному яскравими афішами. Взагалі у той вечір баба Зоя могла спокійно сама виступати на сцені разом із примадоннами - така вона була чарівна і ефектна, як сказав адміністратор, у своєму бархатному платті і з модною зачіскою - "Ой, не дивіться на мене, бо ще трохи, і я вас випущу на сцену в другому акті..."

І тоді ж, у другому акті, під музику Штрауса Аллочка раптом відчула приплив ніжності до баби Зої і прошепотіла їй:

- Все-таки я тебе дуже люблю. Спасибі, що ти привела мене сюди...

Розчулена баба Зоя рвучко пригорнула її до себе - вона вперше почула від Аллочки

такі слова.

Три дні промайнули швидко й непомітно.

Вони повернулися літаком у неділю. В аеропорту їх зустрічали і тато, і мама. Аллочка була весела і, захлинаючись, розповідала про свої одеські враження.

І лише по обіді мама обняла Аллочку за плечі й, винувато стишивши голос, сказала:– Ти тільки не хвилюйся, доню... Я мушу сказати тобі сумну звістку. Померла баба Надя. Вчора її поховали...

Аллочка так розгубилася, що зразу навіть не заплакала. Кілька секунд вона мовчала. Потім підвела на маму широко розплющені очі:

– Так значить... ви... спеціально?...

Мама одвела погляд:

– Ти така вразлива, Аллочко!.. Ми боялись... Ми думали... Ми хотіли...

– Як ви могли?! – і тільки тепер вона заплакала – вголос, ридма, здригаючись усім тілом.

Вони заспокоювали її усі втрюх – мама, тато, баба Зоя. Вона перестала нарешті плакати і зібралася надвір.

– Куди ти?! – злякалася мама.

– Не вигадуй! – сказав тато.

Але вона вперто стулила губи:

– Ні, я піду!

– Хай іде, – сказала баба Зоя. – їй треба зараз побути самій. Все-таки баба Надя виняньчила її.

Аллочка спустилася у двір і, відчуваючи під серцем холодок, пішла до вікон баби Наді. Підійшла впритул, приклала дашком руку до очей і зазирнула всередину.

Хоча всі речі були на місцях, вона не впізнала цю таку знайому їй із дитинства кімнату. Тільки придивившись, зрозуміла чому. Всі дзеркала були завішані білими простирадлами. А їх у цій кімнаті було багато, як ви пам'ятаєте... І це було страшно. Аллочка відсахнулась од вікна...

З під'їзду вийшла двірничка тітка Галя, сусідка баби Наді.

– О!.. Ти мені якраз потрібна, – кивнула вона Аллочці.

Одгорнула фартух, понишпорила у кишені піджака, витягла конверт і простягла:

– Це тобі. Написано: "У власні руки". Тому я й не віддала батькам...

У Аллочки зайшлося серце, коли вона взяла конверт. Знайомим почерком баби Наді на конверті було написано: "Аллочці Граціанській (у власні руки)".

– Я знайшла його на буфеті. Коли опечатували квартиру... Така була людина!.. Як жаль!.. Серце не витримало... Бо таке було серце... За інших боліло... А хто чужий біль у своє серце не пускає, сто років живе...

Тітка Галя ще щось говорила, та Аллочка вже не чула. Не помітила вона, і як пішла двірничка.

Вона то дивилася на конверт, то притискала його до грудей, то знову дивилася. І ніяк не наважувалась розкрити. Нарешті наважилась.

"Люба моя Аллочко! Дівчинко моя дорога!.. Вночі в мене був серцевий напад, боялася, що не дотягну до ранку. Тому вирішила написати тобі. На всяк випадок. А то не встигну... І ти не довідаєшся, що я все знаю. І безмежно вдячна тобі за твою таємницю. Я знала, я вірила, що ти не зможеш отак просто забути свою бабу Надю. Бо не можна забувати тих, хто так тебе любить. А ти для мене – найрідніша, найдорожча. Немає у мене в світі нікого, крім тебе... Я все розумію, що бачитися нам не можна і не треба. У тебе є рідна бабуся, яку ти мусиш любити. І любиш. Я б ніколи не простила собі, якби стала між вами. Це був би злочин...

І коли рік тому я вперше побачила у себе на кухні на підвіконні кульочок цукерок, я розгубилась. Я не знаходила собі місця... На другий день я зустріла тебе у дворі, зазирнула тобі в очі, але ти удала, наче нічого не сталося, наче ти нічого не знаєш. І я зрозуміла, що ти хочеш, щоб це була твоя таємниця. І я подумала, що ти права. Так буде краще для всіх... А коли наступного разу я знайшла на підвіконні пачку вафель "Артек", я вже не сумнівалася аніскілечки. Ти знала, що я люблю ці вафлі.

Ти завжди приносила свої подарунки у мою відсутність. Я жодного разу не помітила, як ти це робиш. Хоча, признаюся тобі чесно, іноді навіть чатувала, сподіваючись застати тебе. Але марно. Ти велика sprитниця, моя люба. Будьте певні!..

Спасибі! Спасибі тобі, моя єдина радість!

Будь щаслива, добра моя дівчинко!

Обіймаю тебе.

Твоя баба Надя".

Серце у Аллочки шалено билось. Рядки листа розпливалися перед очима. Вона нічого не розуміла.

Яка таємниця?... Які цукерки, які вафлі, які подарунки?... Вона ж нічого цього не робила!.. І раптом...

Раптом в уяві її виринула Люба Миркотан... Як вона з пакунком у руках стрибає з підвіконня... Кров кинулася Аллочці в обличчя...

Люба жила на третьому поверсі з мамою, татом, старшою сестрою і двома молодшими братиками. Звичайно, сьогодні неділя, вони могли кудись поїхати. У них була дружна сім'я, і вони часто у неділю галасливою ватагою їздили "на природу". Усі з рюкзаками, навіть найменший шестирічний Андрюха.

Але вони були вдома.

Двері відчинила сама Люба.

В Аллочки паморочилося в голові, коли вона пересохлими від хвилювання губами сказала:

– Вийди на хвилиночку... Будь ласка...

І повторила прохально:

– Будь ласка...

Вона навіть забула привітатися. Люба не здивувалася:

- Зараз... Я тільки накину кофточку.

Спускаючись сходами, вони спершу мовчали. Потім Люба спитала:

- Де ти була?

- В Одесі... Але я не знала!.. Чесне слово, я нічого не знала. Тільки сьогодні... Чесне слово! - Аллочка біла себе кулачком у груди, але їй без цього їй не можна було не повірити. Такий у неї був голос.

- Я так і думала, що тебе кудись одправили, - не дивлячись на неї, сказала Люба.

- Скажи, для чого ти це робила? - тремтливим голосом спитала Аллочка.

- Що? - різко повернула голову Люба.

- Ну... цукерки... вафлі...

- А... звідки ти знаєш? - почервоніла Люба.

Аллочка мовчки простягла їй листа. Потім дивилася, як Люба читала і бачила, що їй було боляче.

Аллочка вже шкодувала, що дала листа, та було пізно. - Якби я знала... - тихо сказала Аллочка. - Якби я тільки знала...

Люба здвигнула плечима, потім несподівано зітхнула:

- Я випадково почула її розмову... З тіткою Галею. Двірничкою. Вона так говорила... Про тебе... І взагалі... Мені стало так їй жаль... Це ж страшно, коли людина така самотня...

- Якби я знала... Якби я тільки знала... - все повторювала й повторювала Аллочка...

... Баба Надя стояла на пероні дитячої залізниці у затінку дерев і, схиливши голову набік, дивилася, як Аллочка від'їжджає у маленькому розцяцькованому вагончику все далі й далі...

* * *

Коли Люба Миркотан одержала п'ятірку з хвостиком, вона так розгубилася, що навіть говорити не могла. Ніхто з тих, хто одержував такі оцінки, так не розгублювався. У Люби аж випіки на щоках з'явилися.

- Ой!.. Та що?!.. Ну, це вже... абсолютно!..

Всі, особливо дівчатка, почали її заспокоювати:

- Ну чого ти...

- Якраз ти... абсолютно!

- Нічого прибіднятися!..

А Аллочка Граціанська гарячково вигукнула:

- От і неправда! Не говори! Може, ти якраз найбільше... - і враз затнулася. Ніхто в класі не знав ні про бабу Надю, ні про Любину таємницю, ні про листа...

- Ай! Облиш! Чуєш! - скрикнула Люба, але теж враз примовкла і махнула рукою. - А! Ну вас усіх!

І вибігла з класу...

Так на тому тоді й закінчилося...

Аллочка і Люба були, як ви вже зрозуміли, дівчатка темпераментні, у вияві своїх почуттів не завжди стримувались.

Але, навіть знаючи це, друзі не сподівалися на таку бурхливу реакцію, коли підходили до них зараз.

- Та ви що - смієтесь?! - вигукнула Аллочка. - Щоб я чужу сумку з грошима взяла?! Хоч би вона десять років під лавкою стояла. - От смішнечки! - вигукнула Люба. - Ви мене просто не знаєте. Та я б нізачо не стала дзвонити і лишати сумку в телефонній будці. Це ж хтось міг спокійнісінько простежити, схопити її і, поки той черговий вибіг би, - шукай вітру в полі!.. Я б у крайньому разі просто забігла у міліцію, кинула б сумку на стіл черговому і тоді б утекла. Ні! Це не я!

Отже, перша спроба шукати серед дівчат нічого не дала. І допитливі друзі вирішили повернутися до хлопців.

- А як видивитесь на... новачка? - спитала Тая Баранюк і, як завжди, почервоніла.

- Позитивно! - прохопилася Наталі Приходько і чогось теж почервоніла.

Шурочка нічого не сказала, тільки глянула на них і з невідомих причин почервоніла й собі.

Тіна Яременко пирснула в кулак.

Капітан Буль та боцман Вася

Першого вересня, коли четвертий "А" вперше був уже не четвертим, а п'ятим, у класі з'явився новачок. Вася Мостовий.

Засмаглий, з вигорілим волоссям і облупленим носом, він був усміхнений і зовсім не боязкий. Не те що інші новачки. З усіма привітався, перезнайомився і почав розказувати про Горенку, що у Києво-Святошинському районі, одразу за Пущею-Водицею - "два кроки - і в Києві"...

Але до новачка ми ще повернемося.

А зараз поговоримо про капітана Буля.

Капітан Буль - це Петрусь Булько. Чому він Капітан Буль, питаєте?... Ну, це дуже просто.

Ви самі знаєте, як часто у першому, другому, третьому класі міняють люди професії. Сьогодні ти космонавт, завтра ти прикордонник, післязавтра художник, потім лікар, потім директор школи, потім клоун у цирку і так далі...

Що ж до Петруся Булька, ні в кого двох думок не було. З першого класу всі знали, що він стане капітаном далекого плавання.

І мрію свою Петрусь не зраджував ні разу. Навіть коли в школі була зустріч із космонавтом і всі хлопці до єдиного сипонули в космонавти, Петрусь утримався - лишився капітаном.

А вирішено це було ще в дитячому садку.

Хто з вас не пускав весною в струмках і калюжах паперові кораблики?... Мабуть, немає таких людей на світі.

Любив пускати кораблики і Петрусь. Хлопець він був меткий і досяг у цій справі неабияких успіхів, його кораблики майже ніколи не переверталися, не розклеювалися, не розмокали, а, долаючи всі підводні рифи, щасливо випливали з річок-струмків у калюжу-океан.

Отож пускали вони якимось у дитсадку кораблики. А мимо проходив моряк. Справжній моряк, у безкозирці зі стрічками, у синій матросці, з-під якої визирав смугастий трикутник тільняшки. А під носом вусики хвацько закручені, в очах веселі бісики стрибають. Не моряк, а картина.

Глянув моряк на Петруся, усміхнувся сонцясяйно, рукою мозолястою із синім якірцем скуйовдив Петрусевого чуба. І сказав дзвінко:

- Молодець! Бути тобі капітаном далекого плавання!

Це чули і Гришка Гонобобель, і Шурочка Горобенко, і Люська Зарічняк, що ходили до того ж самого дитсадка. На власні вуха чули.

Сказав моряк та й пішов собі, а слова його лишилися - зачепилися у Петрусовому серці.

Та подивився б я на вас, якби ото вам такі слова сказав справжній моряк! А ви ще тільки у дитсадок ходите, хай навіть і в старшу групу... Як би ви зреагували...

Отож-то!..

І після того як заходила балачка, хто ким буде, Петрусь уже просто не міг нічого іншого сказати.

Усі зошити Петруся, особливо останні сторінки, були замальовані кораблями - лінкорами, крейсерами, фрегатами, каравелами... І книжки він читав головним чином про море й моряків. І листівки "морські" збирав.

Якщо комусь у класі треба було з'ясувати щось, пов'язане з морем, зверталися до Петруся.

Якось Гришка Гонобобель назвав його "Капітан Буль". Прізвисько сподобалося, та й сам Петрусь не дуже заперечував - воно було необразливе. Так і пішло: "Капітан Буль", "Капітан Буль"... Щось, правда, було в цьому трішечки піратське, але то не біда.

А тепер повернімося до новачка Васі Мостового. Жив він, як ви вже знаєте, у селі Горенці за Пущею. Тепер переїхав до міста. Батьки вже давно працювали в Києві на заводі "Арсенал". І весь час їздили на роботу з Горенки. А оце в'їхали нарешті у нову квартиру. У Горенці лишилися два діди, одна баба й ціла купа родичів.

- Горенка - моя дідівщина, - говорив Вася Мостовий.

А якщо бути вже зовсім точним, то говорив він не "дідівщина", а "дідівфина", позаяк шепелявив. Але це в нього виходило дуже мило, навіть симпатично.

Особливо часто він повторював "що ти", яке, ясна річ, звучало в нього "фо ти".

Коли Вася дізнався, що Петрусь мріє стати моряком і що його називають Капітан Буль, він аж підскочив:

- Фо ти!.. І я мрію стати моряком. От було б здорово на одному кораблі. Ти будеф капітан, а я боцман.

Гришка Гонобобель зареготав:

- Ги-ги!.. О! У нас свій шепелявий, свій Валера Галушкинський з'явився! Капітан Буль і Боцман Фоти... Ги-ги!..

Але Вася не образився. Навіть сам засміявся:

- А фо? Звучить!.. Капітан Буль і Боцман Фоти... Після кругосвітньої подорожі повертаються в рідний порт Одесу... Сила! Фоти!..

І тут же ляснув по плечу Капітана Буля:

- Давай дружить!

В одну мить він домовився з Антошею Дудкіним, який сидів з Капітаном, щоб той пересів на інше місце. - Ти тільки не ображайся. Фо ти! Просто у нас же, сам розумієш, спільні інтереси. Гудбай!

Все це було сказано так просто й щиро, що Антоша анітрішечки не образився й одразу пересів. Дуже Вася був, як кажуть дорослі, контактна людина.

До речі, його стали таки називати Боцман, але без того "Фоти" - Боцман Вася. Та й справді, чого натякати на чийсь, хай навіть і симпатичний, недолік. На недоліки натякати не слід.

Усі перерви і навіть іноді, вибачте, на уроках нові друзі бубоніли про щось морське. І раз у раз Вася захоплено пошепки вигукував:

- Ти фо?... Ух, здорово!.. Ну, ти Драйзер! Усе знаєф.

Вчителі змушені були робити Боцману Васі зауваження. Одного разу після уроків Вася сказав:

- Слухай, а давай не залифатися на продльонку... А махонем у Пуфтю, в мої краї... Така погода!.. Гріх кантуватися на продльонці.

Петрусь непевно знизав плечима:

- Не знаю... Можуть бути неприємності... І тут... і вдома...

- Ну! Капітан! Які неприємності?... Фоти? У тебе телефон є?

- Є.

- В разі чого подзвонимо. Я тобі фось покажу!.. Закачаєфся!..

Петрусь нерішуче озирнувся. Поряд стояли Гришка Гонобобель, Кум Цибуля, Антоша Дудкін, Аллочка Граціанська, Оля Татарчук і Ніна Макаренко (Макароніна) з п'ятого "Б".

- Хто хоче? - обернувся до них Боцман. - Пуфтя - це ж зовсім поряд. Два кроки. До Подолу. А там на трамваї. І все. А?... Така погода!..

Якби не Аллочка Граціанська і не Макароніна - хтозна, може, нічого б і не було.

Але раптом Макароніна сказала:

- А ми недавно їздили. Я навіть ногу проштрикнула, - вона показала свіжий шрам на нозі й одразу одійшла, щоб "ашники" не подумали, ніби вона набивається до них у компанію.

Аллочка Граціанська враз усміхнулася своєю чарівною усмішкою:

- А чого... Я поїхала б... Я люблю мандрувати...

Коли таке говорить перша красуня в класі, то треба бути останнім тухтієм і ганчіркою, треба негайно міняти штани на спідницю, якщо ти ще вагаєшся. А коли на

додачу виявляється, що "бешники" були, то...

Капітан коротко кинув:

- Поїхали!..

Антоша Дудкін і Кум Цибуля мовчки кивнули, Гришка Гонобобель, хоч і скривився (йому було неприємно, що активну участь у цій справі узяла Макароніна, з якою в нього були особисті рахунки), але теж кивнув.

Оля Татарчук презирнулася з Аллочкою Граціанською, прочитала в її очах прохання ("не залишай мене, будь ласка, саму в хлопчачій компанії") і теж погодилась.

Оля Татарчук була білява. І не просто білява, - білявішої за неї не було, мабуть, в усій школі. Світле-світле волосся, білі брови, білі, наче припорошені борошном, вії і світло-сірі очі. Поряд з Аллочкою вона нагадувала фотонегатив. Але чогось саме до Аллочки вона весь час тягнулася. Вона була якась дивачка, ця Оля Татарчук. Весь час кимось захоплювалася, а себе завжди принижувала:

- Ой, який ти молодець!.. Ой, яка ти сьогодні гарна!.. Ой, як тобі личить ця кофтуля!.. Ах, як ти сьогодні добре відповідав на англійській!.. Молодчинка!.. А я так мимрила на математиці!.. Жах!

Люди люблять, щоб їм говорили приємні речі, і до Олі в класі ставилися добре.

Тому ніхто з хлопців не мав нічого проти того, щоб поїхала й Оля.

Всю дорогу Боцман не змовкав ні на хвилину. На всі заставки він розхвалював принади Пущі-Водиці, яку знав, за власним виразом, "як свою кифеню" (тобто кишеню). Які тільки пригоди не траплялися з ним у Пущі! І лося-велетня він якось зустрів, і галчєня, що випало з гнізда, назад поклав, і лісову пожежу гасив, і маленьку дівчинку з дитсадка, що у лісі заблукала, на шосту лінію привів... Ну, не Боцман, а справжній герой.

Оля Татарчук раз у раз захоплено плескала у долоні:

- Ну, молодець!.. Ух, здорово!..

А красуня Аллочка дивилася тільки на нього, не даруючи поглядів нікому іншому.

Гришка Гонобобель уже шкодував, що поїхав.

- Все! П'ята лінія! Виходимо! Виходимо! Вилізаємо! - загукав нарешті Вася.

І вони висипали з трамвая.

Вхід у парк з ажурним, трохи старомодним штахетником. Високі щоглові сосни. І неповторний запах лісу.

- Вперед! За мною! - бадьоро махнув рукою Боцман і швидко закрокував, майже побіг по асфальтованій алеї.

В парку було безлюдно. Будній день, робочий час...

Тільки в затишку, на лавочці під плакучою вербою сиділа якась підстаркувата парочка - видно, курортники.

Несподівано блиснула на сонці вода. І очам їхнім відкрилося довге озеро, через яке був перекинутий місток з дерев'яною альтанкою посередині - різьблені стовпчики, ажурний піддашком штахетник...

- Ой!.. Яка краса! - захоплено вигукнула Оля. - Я ніколи тут не була.

Озеро справді було дуже гарне – береги поросли віковими деревами, на воді плавало жовте опале листя.

Але Боцман, видно, привів їх сюди не лише милуватися красою озера.

– Вперед! – вигукнув він і повів однокласників через місток. Ліворуч од містка біля дерев'яного причалу було припнуто десятки зо два човнів, а вгорі на березі стояв будиночок – човнова станція.

На ґанку будиночка на стільці сиділа й читала книжку огрядна молодиця у червоній хустині, по-піратському перев'язаній навскоси через лоба.

Боцман вів їх прямо до неї.

– Здрастуйте, тьотю Клаво! – гукнув він, підійшовши майже впритул.

Тільки тоді вона одірвала очі від книжки:

– О!.. Васьок! Здоров!.. Приїхав? Скучив? – Моя тьотя Клава! – обернувся Боцман до однокласників. – Мої друзі!

– Дуже приємно! – тьотя Клава церемонно по черзі подала кожному з них складену човником руку.

– Як там мій фрегат? – спитав раптом Вася й зиркнув скося на Петруся.

– На місці, капітане! – кумедно козирнула тьотя Клава.

– Ні, я тепер боцман. Капітан у нас – о! – Капітан Буль! – він ляснув Петруся по плечу.

Петрусь зашарівся.

– А-а... – зміряла поглядом Петруся тьотя Клава. – Ну, дивіться, вам видніше. Тільки глядіть обережненько... Щось вас багатенько.

– Фо ти!.. Якраз комплект. Ти фо, не знаєш – мій фрегат брав на борт і десять.

– Знаю-знаю, тільки все-таки не дуже...Хоч і тепло сьогодні, але вже вересень, вода холоднувата. Плавати хоч умієте?

– Аякже! – за всіх відповів Гонобобель.

– Ну, тоді давайте... Отам, у кінці...

– Знаю-знаю... Фо ти!

Боцман впевнено рушив по пристані, де в'язалися човни. А біля передостаннього спинився:

– О! Мій фрегат "Мрія". Я завжди на ньому плаваю.

Тітка Клава вже наближалася, несучи два весла:

– Хто вміє гребти? Тільки чесно!

– Я! – вигукнув Гонобобель і переможно зиркнув на Аллочку.

– Ну, тоді сядеш отут, поряд із Васьком. Він на праве весло, ти на ліве, – тьотя Клава втикнула весла у кочети, одімкнула ключем замок, розмотала ланцюг, узяла в руку:

– Сідайте!.. Дівчатка, проходьте на корму... І хтось із хлопців теж.

– Давай ти, Антошо! – сказав Боцман. – А тепер ми – на весла... А ти, Капітане, і ти, Куме, на ніс.

Коли всі усілися, тьотя Клава віддала ланцюг Петруся і легенько відштовхнула

човен від причалу:

- Ну... щасливого плавання!.. Кермуй, капітане!.. Веди корабель "Мрію". Але розгублений Петрусь мовчав.

- Ну фo ти? Чого мовчиш? - вигукнув Боцман. Петрусь перехопив погляд Аллочки - вона дивилася на нього лукаво й очікувально.

І враз лоскотна хвиля радісного піднесення охопила його.

- Слухай мою команду! Курс зюйд-зюйд-вест, поворот на чотири румби! Повний вперед! - дзвінко скомандував він і не впізнав власного голосу - такий він був посправжньому капітанський.

- Єсть, капітане! - вигукнув Боцман і наліг на весло. Гонобобель наліг теж. І човен поплив по озеру.

- Ой! Як гарно! - радісно верескнула Оля Татарчук. І всім стало весело.

Сла-авное море-е, священный Байка-ал!..

затягнув Кум Цибуля.

- Курс норд-норд-ост!.. Гей! У машинному! Піддай пари! - вже впевнено вигукнув Петрусь.

Аллочка дивилася на нього так, як нещодавно дивилася вона на Васю.

Ех, хороше!

Як гарно жити на світі!

Коли ти капітан, і командуєш фрегатом "Мрія", і на тебе дивиться перша красуня у класі, хіба ти можеш сидіти? Що це за сидячий капітан?! Сміх та й годі! Ти мусиш стояти на капітанському містку, підставивши обличчя солоному вітрові.

І Петрусь звівся на рівні ноги і, балансуючи, підніс руку дашком до очей.

Вони пропливли під мостом і вплили на широке плесо.

Гришка Гонобобель старався з усіх сил, щоб не відстати від Васі Боцмана, але все-таки і досвіду, і спритності в нього було менше. І човен весь час завертав ліворуч.

- Гей! У машинному! Ліве, греби! Праве, табань! Матрос Гонобобель! Шуруй активніше!

Якби ж Аллочка не глянула у цю мить на Гришку...

А може, то він і ненароком. Хто його зна...Але Гришка Гонобобель раптом щосили рвонув за весло, човен різко хитнувся... Капітан Буль втратив рівновагу і...

Всі тільки побачили, як мелькнули в повітрі його ноги, коли він перелітав через борт...

Шубовсть!..

- Ой!..

Човен продовжував рухатися вперед. За мить Петрусева голова виринула вже за кормою.

- Людина за бортом!.. Ги-ги! - весело закричав Гонобобель.

- Пливи сюди! Ти фо? - загукав Боцман.

Петрусь безладно борсався у воді, то занурюючись з головою, то на мить виринаючи.

- Та він же не вміє плавати! - скрикнула Оля Татарчук. Ніхто не встиг навіть оком зморгнути, як вона підхопилася, скочила на корму і пірнула у воду.

Вода відразу закипіла, зануртувала... Мить - і Оля вже біля Петруся. І вже вони вдвох то занурюються, то виринають.

- Розворот! Швидше! - закричав Вася, щосили орудуючи веслом.

Але поки вони з Гонобобелем розвертали човен, ще двічі шубовснуло... То Антоша з корми, а Кум Цибуля з носа кинулися у воду. Хоча, відверто кажучи, це вже було ні до чого...

Але які ж вони були б хлопці, якби ото сиділи склавши руки, коли таке робиться!..

Човен уже підплив, і Оля й Петрусь вже трималися руками за борт, Вася, Гришка та Аллочка пробували втягти їх у човен, а хлопці тільки підпливали, винуваті й розгублені.

І от вони вже всі вчотирьох тримаються за борти човна й цокотять зубами.

- Н-не треба втягати... Н-не в-витрачайте часу... - процокотіла Оля. - Г-гребіть швидше д-до б-берега...

І Вася з Гришкою негайно погодилися. Хіба могли вони після всього та не послухати її!

Цікава була картина - високо задравши ніс, човен швидко плив до берега, а за кормою кипіла-бурунилася вода, наче там був підвісний мотор. То, тримаючись руками за корму, одчайдушно молотили ногами по воді усі четверо. Так наказала Оля. Активно рухатися, щоб не переохолодитися.

Берегом уже бігла, розмахуючи руками, тьотя Клава.

А потім вони викручувалися у кущах. А тоді щодуху бігли аж у село Горенку, до Васькових родичів. Було це не зовсім уже й два кроки...

У Капітана Буля голова йшла обертом...

Як же ж він винен перед усіма ними!.. Яка ганьба!.. Який сором!.. Як дивитися їм в очі тепер?...

Та хіба міг він признатися, що не вміє плавати, що весь час збирався навчитися, але так і не зібрався, бо купання для нього - пекельна мука. Був він худенький і такий мерзлякуватий, що у найжаркіший день, тільки залізе у воду, через хвилину вже цоксає зубами і, обхопивши себе руками навхрест за плечі, дрібно тремтить, як цуценя під дощем. Де вже там плавати, як просто у воді перебувати несила.

Хіба міг він признатися в цьому, він, капітан далекого плавання?...

- Ну ти ж і плаваєф! Як дельфін! - захоплено вигукнув Олі на бігу Боцман.

- Це ти кролем? - спитав, хекаючи, Кум Цибуля.

- Ага... Я ж уже третій рік у басейн ходжу, - наче вибачаючись, призналася Оля.

А потім вони сиділи у теплій затишній хаті Боцманового діда Сергія та баби Дуні й

пили гаряче молоко. Баба затопила піч і сушила їхнє манаття.

Усі четверо були тимчасово вбрані у дідів та бабин одяг і вигляд мали досить кумедний, особливо хлопці.

Оля, закутана у квітчастий бабин халат, сиділа на печі над усіма і дуже ніяковіла. Вона звикла захоплюватися іншими, а себе принижувати. А тут вона була в центрі уваги, і всі тільки й говорили про її геройство.

Хлопці не жаліли фарб. їх можна було зрозуміти. Крім усього, вони ще намагалися у такий спосіб погамувати незручність, викликану тим, що саме вона, дівчинка, а не вони, хлопці, першою кинулася у воду і врятувала Петруся. І вони всіляко намагалися підкреслити, що вона, так би мовити, професіоналка, спортсменка, але все одно не кожна б спортсменка отак би кинулася, не задумуючись, у холодну воду...

Аллочка вперше у житті заздрила. Ніхто на неї не дивився, навіть Гришка Гонобобель.

Гришка спробував був покепкувати з Петруся:

- Ех ти, Капітан Буль-Буль!.. Ги-ги!

Але ніхто його не підтримав.

На Капітана й так боляче було дивитися...

Я думаю, ви б теж переживали, якби з вами отаке сталося.

- Все! - раптом рішуче махнув рукою Боцман Вася. - З завтрашнього дня ми з Капітаном записуємось у басейн!.. Я вам чесно скажу, я теж поганенько плаваю. І якби впав отак несподівано за борт - хто його зна... А плавати вміти треба. Особливо морякам. Питання життя і смерті! Фо ти!..

Петрусь із вдячністю подивився на Васю.

Спасибі тобі, Боцмане!

Я розумію, ти добре плаваєш. Але ти - справжній друг.

Спасибі!..

* * *

Коли допитливі підійшли до його парти, Боцман Вася винувато схилив голову набік і сказав:

- Я вже знаю, чого ви... Дуже б хотілось... Але... Я так фкодую, фо це не я...

Актив зітхнув і презирнувся.

- А може, Оля Татарчук? А? - подивився на них Вася. - Чого це ви тільки на хлопців думаєте?... Оля якраз...

- У Олі в той день були змагання. Вона тоді була в басейні, - сказала Шурочка. - Я вже думала...

Коли актив облишив Боцмана Васю, Наталі Приходько ще раз зітхнула й сказала:

- А я так сподівалася, що це все-таки він... По-моєму, він найбільше підходить... з усіх хлопців... найбільше...

- А по-моєму, ще є такі, які підходять не менше, - звівши брови, сказала Тіна.

- Ну, звичайно, твій Івасик! - уїдливо сказала Наталі. - Дівчата, ну, не треба, - сказала Тая Баранюк і почервоніла. - У нас у класі всі хлопчики гарні.
- Ну... це ще треба подумати... - сказала Шурочка.
- Я тільки знаю, що Івасик міг би! - вперто сказала Тіна.
- Тобі видніше, - сказала Наталі.
- Видніше! - з притиском повторила Тіна.

Івасик і Христа

Івасик Тимченко, головатий, крутолюбий, неусміхнений, жив удвох із мамою. Тата в нього не було. Спершу мама казала, що тато помер, як Івасик ще був дуже маленький, але потім у дитсадку нахабнуватий Жора Мукосій сказав, що тата в нього не було зовсім, що мама його - мати-одиначка, і взагалі нічого вигадувати. Івасик тицьнув Жору в ніс, але це справи не змінило. Язиката Соня Боборика вступилася за Жору і сказала, що, правда-правда, Івасикова мама - мати-одиначка, і це всі знають.

Івасик нишком плакав у кутку, ковтаючи сльози. Він дуже любив свою маму, найніжнішу, найдобрішу з усіх мам на світі, і не міг повірити у ці злі розмови.

Але увечері мама зітхнула і сказала:

- Так, синку, з татом нам не пощастило. Він не вартий нашої з тобою уваги. Негарною він виявився людиною.

Не будемо про нього згадувати. Головне, що в мене є ти, а в тебе я. Будемо любити одне одного і не пропадем.

І так вона це щиро і просто сказала, що Івасик потроху заспокоївся...

... Тіна Яременко, гостроносенька, кучерявенька, з кількома цятками-родимками на щоках і на шиї, дуже любила сміятися. Правда, це їй вдавалося не завжди.

Жила Тіна удвох із татом. Мама покинула тата, вийшла заміж за якогось військового і кудись поїхала. Коли на суді Тіну спитали, з ким вона хоче залишитися, з татом чи з мамою, вона, не задумуючись, сказала:

- Звісно, з татом.

Власне, тато для неї змалечку був і за тата, і за маму. Тато її, маленьку, сповивав, купав, годував із соски.

Мама Тінина була артистка - хористка в театрі оперети. Вона ніколи не мала ні хвилини вільного часу. Зранку в неї були репетиції, увечері спектаклі... І татові, звичайно, довелося самому займатися Тіною. Робив він це із задоволенням, бо дуже любив Тіну.

Тато був веселий добрий чоловік, але маму це не влаштовувало. Тіна пам'ятала, як мама, не соромлячись її, Тіниної, присутності, істерично кричала на тата:

- Остогидли мені твої дешеві жарти!.. Я на них собі нової сукні не куплю. Не вмієш заробити як інженер, іди на ринок торгувати. Нікчема! Невдаха!

Тато мовчки винувато усміхався і раз у раз поправляв на перенісці вказівним пальцем окуляри, які весь час чогось сповзали. Тіна не витримувала і теж починала

кричати на маму:

- Не чіпай! Не чіпай! Це мій тато! - і тупотіла ногами.

- Ну й цілуйся, цілуйся зі своїм татусем! - кричала мама. - А я не хочу!

Тіна ніколи тепер не згадувала маму. Наче її й не було зовсім.

Так склалося, що Івасика й Тіну вчителька першого ж дня у першому класі посадила за одну парту.

І коли були батьківські збори, на яких обирали батьківський комітет, Тінин тато, Микола Іванович, та Івасиковамама, Лідія Петрівна, теж сиділи за однією партою (вчителька садила батьків на тих місцях, де сиділи їхні діти).

І Миколу Івановича, і Лідію Петрівну обрали у батьківський комітет.

Учителька була ними дуже задоволена. З усього батьківського комітету Микола Іванович і Лідія Петрівна працювали найбільше і найактивніше.

Лідія Петрівна влаштувала у класі аптечку (вона була медсестрою). А Микола Іванович змайстрував для аптечки у кутку дуже симпатичну навісну шафку зі скляними дверцятами.

Коли Микола Іванович майстрував, то просив Івасика допомогти. Івасик подавав інструменти, цвяшки, тримав реєчки. І навіть два цвяшки забив сам. Правда, перший зігнувся. Але Микола Іванович виправив його, весело примовляючи:

- Йч, що надумав! Згинається!.. По капелюшку його за це, по капелюшку!..

Тіна стояла поруч і усміхненими очима закохано дивилася на тата.

Спершу Івасикові сподобалася і сама Тіна, і її тато - особливо тато. І стосунки між ними сподобалися - жартівливі, веселі стосунки.

- Ану, Христе, розгортай-но щоденника! Що там у тебе сьогодні вскочило? - казав тато, приходячи забирати її з "продльонки".

- Будь ласка, товаришу тато! За гачечки одинадцятка зачепилася. А з паличками гірше, кривенькі вийшли, більше шісточки не потягли, - кумедно бідкалася Тіна.

- Ай-яй-яй!.. Оголошую вам своє батьківське "фе"! Наказую - палички вирівняти, шісточку виправити!

- Єсть! - вона кидалася татові на шию і цілувала його. У душі в Івасика ворушилася заздрість.

Якось вони пішли всім класом до оперного театру, на балет "Лісова пісня". І сиділи поряд - Тіна з татом, Івасик з мамою. І радісно було Івасикові.

А якось у неділю вони пішли в кіно, вже без класу, просто вчотирьох - Івасик з мамою і Тіна з татом. І потім ще двічі ходили... І нічого в цьому не було дивного, все нормально. Але якось перед Новим роком на перерві Івасик почув, як Соня Боборика (вона й тут опинилася з ним в одному класі) сказала у гурті учнів:

- А її тато залицяється до його мами...

- Ги-ги! - гикнув Гришка Гонобобель.

Івасика мов окропом ошпарило.

Соня Боборика ще щось сказала, але він уже не добрав, бо швидко пройшов повз них, удаючи, наче не почув.

Івасик і сам помічав, що мама останнім часом стала більше чепуритися, стежити за собою. І настрої у неї був веселіший – вона часто навіть наспівувала, чого раніше ніколи не робила. Але Івасик тільки радів із цього.

Аж виявляється...

На уроці він ні з того ні з сього раптом штовхнув ліктем Тіну:

– Посунься!.. Розсілася...

Вона здивовано глянула на нього. Але нічого не сказала, посунулася...

І так стало гірко Івасикові, що й словами не висловити... Після "продльонки" їх прийшли забирати разом і його мама, і Тінин тато.

Вони стояли у вестибюлі поруч. Він розповідав їй щось веселеньке, видно, жартував, а вона сміялася, та так охоче, так дзвінко, так радісно, як не сміялася ніколи раніше.

Івасик раптом відчув, що маму в нього забирають. Що вона не належить більше нероздільно йому й тільки йому, як це було завжди. Що вона, коли отак сміється, майже чужа йому.

Тінин тато перехопив його ворожий погляд спідлоба і широко розплющив очі:

– Овва! Що сталося? Чи не побилися ви з Христею? Товариші!

– Ні-ні, таточку! Все гаразд, – поспішила сказати Тіна.

По дорозі додому Івасик мовчав.

І тільки дома раптом вигукнув одчайдушно:

– Нащо він тобі?! Нащо вони нам?! – і гірко заплакав.

Мама розгублено застигла, потім рвучко обняла його:

– Ну, заспокойся, заспокойся, синку! Що ти! Що ти!.. Ніхто, ніхто мені, крім тебе, не потрібен... Ніхто! Лише коли він перестав плакати, вона тихо сказала:

– Я чогось думала, що вони тобі подобаються... Мені так здавалося... А якщо ні, то, звичайно...

Він нічого не відповів.

На другий день, коли батьки прийшли забирати їх після "продльонки", Микола Іванович і Лідія Петрівна стояли вже в різних кутках вестибюля. Наче незнайомі. Тінин тато раз у раз поправляв пальцем окуляри на перенісці й ніяково усміхався. Жодних жартів, жодних дотепів. Івасикова мама дивилася втомлено і байдужо.

Настав Новий рік, а потім канікули.

Івасик зовсім заспокоївся.

Тільки помітив, що мама перестала чепуритися й наспівувати.

Одного разу наприкінці канікул пізно увечері мама підійшла до вікна і раптом з відчаєм махнула рукою, різко обернулася до Івасика. Не знати чому, Івасик удав, наче не помітив нічого. Але по хвильці підійшов до вікна і глянув на вулицю. На тому боці під деревом навпроти їхнього будинку хтось стояв. Був мороз, хурделиця, поодинокі перехожі поспішали, намагаючись швидше сховатися в будинок чи тролейбус. А цей стояв, тупцяючи на одному місці, і щулився від холоду. Потім враз смикнувся і сховався за дерево.

Івасикові постать видалась якась знайома. Але розібрати було важко – далекувато, темнота й хурделить.

Мама вже постелила постіль і гукнула його спати... І знову, сам не знаючи чого, Івасик не сказав мамі ні слова про те, що побачив.

Через два дні канікули закінчилися.

Як завжди після канікул, настрої в усіх був піднесений, веселий. Перемовлялися, розповідали одне одному різні новини, сміялися.

Одна Тіна сиділа чогось за партою припинила, мовчазна, з опущеними очима.

Її вже питали і Шурочка Горобенко, і Аллочка Граціанська, і Соня Боборика:

– Чого це ти? Що це з тобою? Може, хвора?

Але Тіна роблено усміхалась, махала рукою: – Та ні, нічого! Все нормально.

І тільки як сів біля неї Івасик і теж спитав: "Чого ти?" – вона раптом глибоко зітхнула і тихо одказала:

– Тато захворів... Температура тридцять дев'ять і сім. Підозра на запалення легенів... А в лікарню не хоче... Через мене, – і підборіддя в неї затремтіло.

У Івасика стислося серце.

– Ну, не переживай... Видужає... У мене теж було колись запалення легенів... крупозне... Я ще зовсім малий був... Мама мене цілі ночі отак на руках носила... Щоб не було набряку легенів... І – як бачиш... Видужає... Не хвилюйся... А хто з ним зараз?

– Сусідка... Це вона наполягла, щоб я в школу пішла... Я не хотіла... – в очах у дівчинки були сльози.

На "продльонку" Тіна не залишилася.

Коли мама прийшла його забирати, Івасик одразу ж випалив:

– А Тінин тато захворів... Температура тридцять дев'ять і сім. Підозра на запалення легенів... А в лікарню не хоче... Через Тіну...

Мама так зблідла, що Івасик аж злякався. І поспішив додати:

– Але ж він видужає... Правда ж?... Я ж видужав.

Усю дорогу додому вони мовчали.

Нагодувавши Івасика, мама обняла його і якось винувато сказала:

– Івасику, синку, я...я мушу провідати Миколу Івановича... Я ж медсестра... Може, я там потрібна... Запалення легенів – це не жарти...

Вона, мабуть, приготувалася до Івасикових заперечень, але він сказав:

– Авжеж... Треба провідати... Тільки... візьми й мене з собою...

Мама з вдячністю глянула на нього і мовчки кивнула. Потім узяла одноразовий шприц, якісь ампули, і вони пішли.

Двері їм відчинила заплакана Тіна.

Серед кімнати стояла висока чорнява жінка у білому халаті. Вираз обличчя в неї був рішучий і невблаганний. – Я наполягаю на госпіталізації!.. Ви ж доросла людина. Ви що, хочете лишити свою дочку сиротою?...

Говорила вона голосно, мабуть, голосніше, ніж треба у присутності важкохворого.

Микола Іванович лежав на тахті червоний, з пересохлими губами. Без окулярів

обличчя його здавалося дитячим і безпомічним. Але він уперто хитав головою, заперечуючи.

- Що? Що з ним? - просто з порога спитала Лідія Петрівна.

- Типова пневмонія. Причому двостороння. Треба колоти антибіотики. Щочотири години. І банки, і взагалі догляд... А він категорично відмовляється від госпіталізації. Якби ж хоч була наша патронажна сестра. А то захворіла як на гріх... Скажіть хоч ви йому...

Лідія Петрівна була вже біля хворого, тримаючи одну руку на його чолі, другу - на пульсі. А він винувато щось шепотів.

- Не хвилюйтесь, - обернулася Івасикова мама до лікаря. - Я медсестра. І укол зроблю, і банки поставлю...

Потім мама з лікаркою півголосом говорили про всі потрібні процедури, а Івасик роздивлявся навколо.

Квартира була невелика, двокімнатна, меблі звичайні, а от стіни... Усі стіни були завішані дитячими малюнками. І кожен в акуратній рамочці. Рамочки робив, певна річ, тато. А малювала, звісно, Тіна. Найбільше чогось було котів і зайців. Але ті коти й зайці були надзвичайно виразні - кожен із своїм обличчям, своїм характером. Просто талановиті були зайці й коти... І ще - майже на кожному малюнку було сонце - жовте, яскраве, променисте.

Дивлячись на ці сонця, Івасик чогось раптом згадав морозний завірюшний вечір і самотню постать під деревом...

Він глянув на Тіниного тата. Той лежав у жару, безсило одкинувшись на подушку, але в очах, які він короткозоро мружив на його маму, була невтримна дитяча радість.

Івасик раптом відчув, що в серці його нема того ревнивого страху, який був нещодавно, а є лише співчуття і жалість.

Він підійшов до Тіни, яка дивилася заплаканими переляканими очима, і сказав тихо:

- Не переживай, Христе... Раз мама тут, усе буде нормально.

І всміхнувся.

Він вперше назвав її Христею, як називав її тільки тато, і сказав не "моя мама", а просто "мама". Тіна усміхнулася йому крізь сльози.

... У другому класі в них вже було одне прізвище - Яременки: Тіна та Івасик Яременки.

Учні не одразу звикли до цього. Гришка Гонобобель навіть пробував гикати, а Соня Боборика і Люська Зарічняк - теревенити.

Але Івасик узяв Тіну за руку, став посеред класу і сказав:

- Це моя сестра. Моя мама - її мама. А її тато - мій тато. І хто буде хихикати й теревенити про це, тому я дам по голові.

Учні потроху звикли.

У п'ятому "А" це тепер чи не найщасливіша, найвеселіша, найдружніша сім'я - сім'я Яременків: тато, мама, брат і сестра.

* * *

- Ну то що? Підійдемо до Івасика? – спитала Шурочка.

- Не треба, – сказала Тіна. – Якби це зробив він, я б знала. Від мене він би не став приховувати.

- То чого ж було говорити? – знизала плечима Наталі. – Ох, ці сестрички!..

- Слухайте, а... а може... ви тільки не смійтеся... – Тая Баранюк почервоніла. – Але в житті якраз буває так, що героєм виявляється той, на кого найменше думали.

- Кого ти маєш на увазі? – примружилась Шурочка.

- Валю... Тараненка...

- Тараненка?! Валю?! – Шурочка зробила великі очі.

- Уявіть собі! – значущо кивнула Тая. – У житті саме так і буває.

- Взагалі-то... хто його зна... – майже погодилася Наталі. – В усякому разі, у детективах точно... У Агати Крісті, наприклад, або Сіменона... Я читала... в оригіналі...

Валя Тараненко

Як це не прикро, але Валя Тараненко був боягуз. Із самісінького дитинства.

І в дитсадку його всі кривдили, товкли, а він не міг дати здачі. І в перших класах теж.

Ну що то, люди добрі, за такий закон дивовижний – не-боягузів ніхто й пальцем не зачіпає, а як ти боягуз, то наче на тобі написано: кожен і ліктем штовхне, і на ногу наступить, ще й облає при цьому – чого крутишся, мовляв, під ногами. Біда та й годі!

До речі, Валя не був такий вже немічний, слабосилий. Міг би, здається, постояти за себе. Та не піднімалася в нього на інших рука, не наважувався. Боявся. Одійде, ковтне образу, поплаче тихцем – "і вся ігра", як каже семикласник Вася Лоб.

Скільки разів вирішував Валя, казав собі: "Ну, все! Із завтрашнього дня перестаю боятися. Все!"

Та наставало завтра, і хлопці стрибали з височенького шкільного ґанку. А Валя підходив до краю, зазірав униз, у животі в нього тенькало, хололо, і він рачкував назад. Або натискали хлопці кнопки, набираючи код якоїсь квартири (на багатьох київських будинках встановлено автоматичні замки до входних дверей). Відгукнеться у динаміку тріскучий голос: "Така-то квартира слухає". Хлопці у мікрофон: "Здрастуйте, я ваша тьотя!" – і ходу, регочучи. Герої!.. А Валя вже й одважиться, кнопки натисне, та тільки голос почує, тремтить увесь і, слова не сказавши, що духу тікає.

Ну що ти скажеш!

Важко жити боягузові у цьому складному світі, де на кожному кроці підстерігає тебе щось несподіване й небезпечне.

Особливо отруювала життя хлопцю одна людина. Кирпата, щербата, з відстовбурченими вухами. Вчилася ця людина в іншій школі, але жила у прохідному

дворі, через який Валя ходив у крамницю. Це був хлопчик одного з Валею віку і такий самий на зріст, може, навіть на сантиметр нижчий.

Але нікого Валя так не боявся, як його.

Валя не знав його імені й називав його Фрукт. Колись він чув, яку черзі один дядечко сказав обурено про іншого, що ліз без черги: "Ну, фрукт! Я ще такого не бачив".

Фрукт ні разу Валею не вдарив. Але завжди, як Валя проходив, здаля робив погрозливий жест рукою і дивився так, що у Валі трусилися жижки і він прискорював ходу.

Вся справа в тому, що через плече у Фрукта висіли... боксерські рукавички. Завжди, коли Валя його бачив, Фрукт чи то йшов на тренування, чи то повертався. Хтозна.

Яка ж то була мука для Валі - ходити прохідним двором!.. І як її, скажіть, пережити, коли в одному з будинків того двору та ще й мешкала Майя Юхимець! Та сама Юхимець, що вчиться в тому ж таки п'ятому "А" і сидить з Маринкою Зозулею просто перед ним. Та сама Майя, на чие рожеве вушко і виткий білявий кучерик на скроні він дивиться всі уроки... Більшість хлопців у класі пальму першості одноставно віддавали красуні Аллочці Граціанській.

А Валі подобалася Майя Юхимець.

Ну й що, що в неї носик бараболькою. І одна брова трохи вища, а друга нижча. Зате які в неї очі! І які ямочки на пухленьких руках біля ліктів!.. І вся вона яка!

Та як завжди у п'ятому класі, коли тобі подобається якась дівчинка, вона на тебе зовсім не зважає.

Майя і Маринка весь час про щось таємничо шепотіли, раз у раз тихо скрикуючи, щоб хтось почув: "Уявляєш! Потрясно!"

Валя зітхав.

Як йому хотілося бути героєм! Зробити таке, що роблять тільки сміливі, відважні люди. Щоб Майя захоплено ахнула. Ну, а заодно й Маринка Зозуля. Хай ахає й вона, йому не шкода...

Валя, як усі боягузи, особливо любив книжки й фільми про героїв. Скільки ж то він подвигів здійснив у думках і мріях! А в житті тільки й знав, що приховував своє боягузтво, щоб зовсім не осоромитись. І, як усі боягузи, виявляв неабияку фантазію й винахідливість, коли хитрував, вибіхувався, викручувався, щоб не бачили, особливо дівчатка, як він боїться. Важко бути боягузом!

І от одного разу...

Мама послала його в крамницю. Можна було, звісно, не йти прохідним двором. Але в обхід дуже далеко - треба пройти квартал, потім іще один перпендикулярною вулицею, потім знову цілий квартал... А мама просить швидше. І до того ж двічі вже він ходив прохідним двором і Фрукта не зустрічав. Може, той захворів або й зовсім переїхав у інший район - бувають же такі щасливі несподіванки. І Валя повернув у прохідний.

Та тільки він завернув за ріг, як...

Перше, що він побачив, це була Майя Юхимець та Маринка Зозуля. Вони стояли на балконі будинку, за ріг якого він завернув.

Друге – це був Фрукт із боксерськими рукавичками через плече. Він сидів на східцях біля під'їзду будинку, що навпроти.

Майя і Маринка Валю ще не помітили – вони стояли, опершись на бильця, боком до нього. Але ще крок – і вони його помітять. Відступати назад ризиковано – побачать, як він тікає.

Єдиний вихід – кинутися у кущі бузку під балконом. Що Валя й зробив зі спритністю просто-таки дивовижною.

Балкон, де стояли дівчатка, був на другому поверсі просто над Валею, і він добре чув їхні голоси.

– ... а він раптом як зарегоче, – продовжувала щось розповідати Маринка. – А я отак подивилася і... все! А він як скривиться...

– Смішнюля! – пхикнула Майя.

– Ой, вони взагалі такі смішнюлі!

– І задавулі. Думають, що ніхто нічого не розуміє, які вони...

– Ага-га... Комедія!

Судячи з розмови, Валю вони не помітили.

Але Валя раптом уявив, як він проходить повз Фрукта, а той робить свій жест, а може, сьогодні не тільки жест... А Майя і Маринка дивляться з балкона, наче в театрі.

Буде їм комедія!.. Буде він їм зараз такий смішнюля, що...

У Валі потемніло в очах...

Фрукт сидів собі на східцях і не збирався нікуди йти. Ну що робити?

І з-під балкона не висунешся, бо ті окаті дівчата одразу вгледять. Ще й гукнуть чого доброго. Куди тоді?... Фрукт же одразу підгребе, підрулює...

Ну й ситуація!.. Хоч до вечора сиди. А мама? А крамниця?..

Дівчатка нагорі замовкли. Невже помітили?

І раптом...

Раптом у дворі з'явився якийсь чорнявий незнайомий хлопчина.

Він сміливо йшов до Фрукта.

Фрукт підвівся зі східців.

Чорнявий підійшов і глузливо усміхнувся:

– Мухамед Алі!.. Ану дай сюди! – і він схопив рукою боксерську рукавичку.

Фрукт лякливо одсахнувся:

– Не чіпай!

– Козел!.. Ти ж ні разу їх і не надівав. Я ж знаю. Я ж знаю. Я ж за тобою вже давно стежу... Ти ж просто носиш їх... для показухи...

– Пусти! – Фрукт плаксиво скривився.

– Поносив – дай іншому поносити, – чорнявий рвонув рукавичку до себе.

І враз Валя збагнув: та Фрукт же звичайний боягуз, такий, як і він!

І рукавички боксерські він носить для хоробрості!

І так Валі стало радісно й весело від того відкриття, що він аж реготнув уголос.

То чого ж він тут ховається у кущах? Чого?

От коли пройти треба гоголем повз ворога свого осоромленого!.. На очах прекрасної Майї Юхимець і Маринки Зозулі.

Валя вихопився з кущів і швидким бадьорим кроком із презирливою усмішкою поспішив через двір.

Побачивши, як Валя рішуче наближається, чорнявий раптом завмер, пильно глянув на нього, потім перевів погляд на Фрукта, потім знову на Валю. В очах його майнув переляк.

І коли Валя підійшов зовсім близько, чорнявий криво посміхнувся.

- Та нате вам ваші рукавички! Дуже вони мені потрібні! - він кинув уже одібрані у Фрукта рукавички на землю і, насвистуючи, швидко пішов геть.

Валя аж спинився від несподіванки.

Фрукт схилився, піднімаючи рукавички. Потім випростався, глянув мигцем на Валю, одвернувся убік, тихо пролепетав: "Спасибі!" - і шмигонув у під'їзд.

І тільки тоді Валя остаточно збагнув, що сталося.

Його, боягуза, злякався чорнявий чужак-заброда, що одбирав боксерські рукавички у Фрукта! У Фрукта, якого Валя так боявся. І Фрукт йому, Валі, сказав: "Спасибі". За порятунок.

Та ще ж... це...Валя зиркнув на балкон. На балконі не було нікого. Невже не бачили? Невже раніше пішли з балкона і нічого не бачили?! Отже...

І все одно радість, ні з чим не зрівняна радість охопила Валю.

... Звичайно, не думайте, люди добрі, що Валя одразу, в одну мить став одчайдушним сміливцем. Так не буває.

Але якщо боягуз уперше подолав свій страх, відчув, що він на щось, може, здатний, і спромігся на якийсь бодай незначний учинок - не такий він уже й боягуз.

Наступного дня Валя йшов до школи веселий і радісний. Не було в його душі колишнього страху. І усміхався він упевнено як ніколи.

Гришка Гонобобель, який завжди, коли Валя проходив, жартома замахувався на нього, а потім повільно опускав руку, усміхаючись: "Не бійсь! Дядя жартує!" - на цей раз лише ковзнув по ньому поглядом і не замахнувся.

Майя Юхимець і Маринка Зозуля вже сиділи за партою і про щось, як завжди, шепотілись.

Побачивши Валю, вони лукаво усміхнулись. І в поглядах їхніх було щось нове.

"Може, все-таки вони бачили?..." - радісно тьохнуло Валине серце.

Ех, як же ж гарно бути небоягузом!..

* * *

Валя повільно звів очі на Шурочку:

- Але ви ж певні, ви ж знаєте, що це не я...

- Нічого ми не певні, нічого ми не знаємо, - щиро сказала Шурочка. - Якби знали, не питали б... У тому-то й справа, що не знаємо...

Коли вони одійшли од Валі, Тіна, зітхнувши, сказала:

- Даремно ми його образили... Він вирішив, що ми кепкуємо, насміхаємося... А він не такий поганий хлопець, - Тіна докірливо зирнула на Таю. - Теж іще!.. "У житті так буває"... Агата Крісті!..

- Ну, я ж думала... Я не хотіла, - почервоніла Тая. - Ну, гаразд, дівчатка, не сваріться, - сказала Шурочка. - Взагалі-то, щоб знайти сумку з такими грошима і не оддати відразу комусь із дорослих, самому понести в міліцію, та ще й не просто, а подзвонити і потім утекти - треба мати характер...

- Звичайно! - підтвердила Тіна.

- Авжеж! - кивнула Тая.

- Ну, тоді це Дениско! - сказала Наталі.

Дениско Чорногуз

Дениско Чорногуз - хлопчик пещений, вихований. Завжди в чистенькій гарній сорочечці, у випрасуваному костюмчику. І зачіска завжди акуратненька - бабуся двічі на місяць водить його у перукарню. Битися він не любив, ніколи не бився, до всіх завжди був люб'язний, ввічливий - і до хлопців, і до дівчаток. Ніколи не гасав войовничо подвір'ям з іграшковим автоматом, галасуючи одчайдушно: "Тра-та-та-та-та!" Не вигукував страшним голосом: "Падай! Ти вбитий!" Гарний спокійний хлопчик.

І тому всі у п'ятому "А" дуже здивувалися, коли дізналися, що Дениско всерйоз збирається стати десантником. Кадровим військовим.

Адже ще зовсім недавно у першому, другому класі він висловлював інші бажання. У першому класі він хотів бути директором школи. Як Вадим Григорович. Хоча не можна сказати, що це така вже мирна професія.

У другому - науковцем-лінгвістом. Як його тато В'ячеслав Іванович. Навіть англійську мову почав вивчати додатково. Понад шкільну програму. З учителькою-репетитором.

І раптом...

Про це у п'ятому "А", до речі, ніхто не знав.

Раптом повернувся з армії Денисків сусіда, що мешкає з ними на одній площадці, Валера Соколенко.

Дениско давно, ще до армії, дружив з ним. Коли Дениско пішов у перший клас, Валера закінчував школу. У Дениска був перший дзвінок, у Валери - останній.

Валера часто катав його на велосипеді. Садовив на раму, і вони їхали на схили, потім по Петрівській алеї, повз Аскольдову могилу до пам'ятника Невідомому солдатові. Дениско дуже любив ці подорожі. Валера припасував до рами спеціальну

подушечку, щоб Денискові було м'яко і зручно. Він тримався руками за кермо і удавав, наче то він веде велосипед.

І в листах, які писав Валера з армії батькам, він завжди передавав Денискові вітання.

Один раз він приїздив у відпустку на кілька днів. То була нагорода за відмінну службу. У хвацькому береті, у спеціальній сорочці з відкладним коміром, із-під якого виднілася тільняшка з блакитними, світлішими, ніж у моряків, смугами, Валера мав такий бравий вигляд, по-молодечому, що Дениско очей від нього не міг одвести.

І коли в один із днів Валера на годину взяв його з собою в місто, Дениско був щасливий. Валера служив у десантних військах. Нічого більш героїського Дениско навіть уявити собі не міг. Те, що розповідав Валера про службу, скидалося на захопливий кінофільм. Стрибки з парашутом, долання водних рубежів, марші-кидки на десятки кілометрів, бої з переважаючими силами супротивника...

- Десантник мусить уміти все, - говорив Валера. - Це воїн-універсал. Парашутист, альпініст, моряк, танкіст, сапер... Немає військової та й мирної справи, яку б не вмів робити десантник.

Якщо треба - керуватиме торпедним катером, якщо треба - поведе літак. Один десантник мусить зуміти обеззброїти і знешкодити кількох ворогів... І разом з тим десантник - добра людина. Завжди допоможе, завжди підтримає, ніколи не кине людину в біді...

Дениско слухав і дивився на Валеру закоханими очима... Але часу було дуже мало, Валера тоді зміг подарувати Денискові лише одну годину.

І от нарешті Валера відслужив і повернувся додому.

Життя Денискове одразу ж змінилося. З першого ж дня.

О сьомій ранку Валера дзвонив у Денискову квартиру:

- Солдат Дениско! Підйом! На зарядку виходь!

Дениско з Валерою бігли у двір робити зарядку, а тоді "водні процедури" - милися до пояса холодною водою. Денисків тато у цей час завжди ще спав, тому що ночами писав докторську дисертацію.

Потім Дениско, поснідавши, біг до школи, а Валера на роботу - він уже працював шофером таксі й заодно вчився на вечірньому в політехнікумі.

Якось у неділю вони поїхали кататися на велосипедах. Дениско вже мав свого велосипеда і їздив як скажений (так казала мама).

Виряджаючи Дениска з Валерою, та ж таки мама стурбовано наставляла:

- Ви ж дивіться обережно! Такий рух! Дениско! Валеро!

Валера зробив заспокійливий жест:

- Тьотю Галю! Тримайте себе в руках. У ввіреному мені підрозділі все буде гаразд!

І вони поїхали. Валера попереду, Дениско за ним. Як і колись, вони поїхали туди, на схили, де Петрівська алея. Був ранок, іще було безлюдно. Жовтень на дніпровських схилах особливо гарний: у які тільки відтінки кольорів - од багряного до жовтогарячого - розфарбовує він дерева!.. А опале листя як пахне!

Вони їхали мовчки, зачаровані красою осені. Зненацька попереду в кущах зчинився якийсь підозрілий шарварок. Валера загальмував. Дениско теж.

Троє пожмаканих "з похмілля" здорованів оточили худенького юнака і говорили щось погрозливе. Юнак намагався вирватися, але вони його не пускали.

Валера зліз з велосипеда, поклав його на землю. Обернувся до Дениска:

- Ти близько не підходь! Чуєш?!

А сам швидко пішов до кущів. Ще здаля гукнув:

- Гей! У чім справа?

Один зі здорованів, патлатий, зарослий щетиною, визвірився на нього.

- Ану хилляй звідси! Ну!

- Що таке? - продовжуючи наближатися, спитав Валера у юнака.

- Та от... Гроші вимагають... - тихо пробурмотів юнак. Патлатий, опустивши голову і напруживши бичачу шию, грізно посунув назустріч Валері:

- Ну, ти! По землі розмажу!

- Врубай йому!

- Чого дивишся! - докинули ззаду ті двоє. Патлатий розмахнувся і...

Все сталося так блискавично, що Дениско навіть не встиг, як саме діяв Валера. Бачив тільки, що Валера перехопив руку патлатого, присів, крутнувся, швиргонув його через себе, і патлатий, скрикнувши від болю, полетів у кущі. А Валера вже кинувся на тих двох. І вже другий, збитий із ніг блискавичним прийомом, покотився по схилу. Третій не став чекати своєї черги, а сам стрибонув у кущі та зник.

Брутальна лайка і тріск у кущах почали швидко віддалятися...

Юнак спершу отетеріло озирався, потім пробелькотів:

- Спасибі!.. Спасибі!.. Дякую!..

І кинувся бігти у протилежний від кущів бік. Вже на бігу обернувся і ще раз крикнув:

- Дякую!.. - і зник під Чортовим мостом на шосе.

Валера підняв із землі велосипед, ніяково глянув на Дениска:

- Не кажи тільки дома нікому... Гаразд? Жінки таких речей не розуміють. Особливо мами. Не будемо хвилювати їх. І твою. І мою. І Дениско аж захлинався від захвату... От Валера! Ну, Валера! Оце Валера!..

То ким, скажіть, після цього можна мріяти стати?

Лінгвістом?

Не смішіть мене!

Але в п'ятому "А" про Валеру Соколенка ніхто нічого не знав.

Дениско був не з балакунів, не любив паякати про свої справи.

Того ж то всі й здивувалися, коли дізналися, що Дениско хоче стати кадровим військовим, десантником.

А дізналися, до речі, теж зовсім випадково.

До Галочки Семенової, що сидить за однією партою з Дениском, приїхали з Ташкента гості. Родина Рахімових - тато, мама і двоє синів - Хамід (другокласник) і

Батир (п'ятикласник).

Правду кажучи, приїхали вони не до Галочки, а до її батьків. Батьки з родиною Рахімових дружили давно, ще з дідів. Діди Рахімов і Семенов воювали разом, разом лежали в госпіталі й День Перемоги зустріли разом у Берліні. І діти їхні дружили. Коли Ташкент постраждав від землетрусу, Семенови – і старший, і молодший (тоді ще студент) – їздили відбудовувати столицю Узбекистану. І отепер Рахімови приїхали до Києва. Правда, не у повному складі. Вдома ще лишилося троє дітей. Всього їх у Рахімових було п'ятеро.

Приїхали вони не тільки в гості, а ще й на консультацію до клініки Амосова – у мами Рахімової було хворе серце.

Оскільки батьки займалися такими важливими справами, Хамід і Батир, обоє в однакових тюбетейках, чорняві й мовчазні, поступили під Галоччину опіку. І вона взяла їх із собою на "продльонку". Тим паче, що "продльонка" три години проходила у Ботанічному саду, або, як вони його називали, у Ботаніці.

Позаяк Хамід і Батир були, як уже сказано, мовчазні, спілкуватися з ними було важкувато. Тому десь через півгодини п'ятий "А" облишив їх у спокої. І зайнявся своїми звичними справами – грою в м'яча, в класи, стрибанням через резинку тощо. І Галочка, на хвилинку лишивши Хаміда і Батира, щоб зробити "два Буратіно" через резинку, несподівано захопилася і тільки хвилин за двадцять виявила, що вже давно не бачить братів.

– Ой! – зойкнула вона. – А де ж мої узбецькі друзі?

П'ятий "А" розгублено презирнувся. Ніхто не бачив, куди вони поділися. Кинулися туди-сюди по алеях, по кущах. Узбецьких друзів ніде не було. Не було, до речі, й Дениска.

– Ой! Де ж вони?! – схопилася обома руками за щоки Галочка.

– Уявляєте? Уявляєте? Жах! – і собі приклала руку до щоки Люська Зарічняка.

– Спокійно! – сказав Боцман Вася. – Зараз організуємо пофук. Тільки Марії Дем'янівні – ані звуку.

Якщо ви не забули, що Боцман Вася шепелявить, то ви, певне, зрозуміли, що "пофук" – це "пошук".

Учитель групи подовженого дня, тобто "продльонки", Марія Дем'янівна була дуже симпатична, але занадто полохлива. Усякі "надзвичайні події" навіть невеликого масштабу викликали в неї такий переляк, що доводилося заспокоювати її усім класом.

– По-моєму, я чув там у кущах "ань-ань", – непевно сказав Гришка Гонобобель.

– Так чого ж ти мовчав?! От іфе!.. Гайда! – махнув рукою Боцман Вася.

І весь п'ятий "А" у повному складі сипонув у кущі.

– Хлопчики! Дівчатка! Обережніше бігайте! Не впадять! – гукнула їм услід із лавки під кленом Марія Дем'янівна, одірвавшись на мить від книжки...

... Володька Лобода вчився теж у п'ятому класі, тільки в іншій школі.

Я точно не знаю, хто винайшов водневу бомбу. А от водну бомбу винайшов, мабуть, таки Володька Лобода. Це дуже проста штука. Береться соска, звичайнісінька гумова

соска для немовлят, що надівається на пляшку з молоком. Ця сама соска в даному разі надівається не на пляшку, а на водопровідний кран. Потім кран потроху відкручується. Під тиском води соска розтягується і незабаром перетворюється на отакенну ковбасяку.

Коли ви відчуваєте, що вона от-от лусне, ви негайно закручуєте кран, перев'язуєте соску ниткою і обережно знімаєте. Бомба готова. Якщо тепер ви її кинете, то від найменшого зіткнення з головою ворога вона розривається, і вашого супротивника заливає водою з голови до ніг... Ефект надзвичайний: ворог отетерів і принаймні на півгодини вибув із строю (доки не висушиться або не переодягнеться).

Володька Лобода – абсолютно неповторна й неможлива людина. Він не визнає жодних ігор, крім війни. У Володьки широке вилицювате обличчя і приплюснутий, без перенісся ніс, – як у боксера або американського гангстера. Вузькі Володьчині очі палають божевільним вогнем, коли він гасає по Ботаніці й гаркаво репетує: "Уг-гя!.." – що має означати "Ура". Якщо треба зобразити постріл, Володька не кричить звичайне "піф", "паф" або "пу". Наставляючи пістолетом вказівний палець, він противним голосом несамовито гугнявить: "Ань-ань! Ань-ань!" І ці неймовірні звуки сіють у ворожих лавах страшенну паніку.

В цілому Володька Лобода – типовий палій війни. Причому війни, які він розпалює, ні в якому разі не можна назвати справедливими, благородними або визвольними. Зовсім навпаки. В історію людства поряд з війнами Александра Македонського, Батия і Чингізхана війни Володьки Лободи увійдуть як війни несправедливі, загарбницькі й спустошувальні.

Він нападав на мирних "продльонщиків" з інших шкіл, закидав їх водними бомбами, конфісковував м'ячі, скакалки та інший ігровий реманент. І віддавав тільки за годину, після втручання керівників "продльонки". Діяв він наскоками, несподівано і раптово, без офіційного оголошення війни. І після короткої бойової операції, не давши супротивникові отямитися й зібратися на силі, тікав зі своїм воїнством у глибокий, порослий деревами й кущами яр...

Саме у цей яр і сипонув зараз наш п'ятий "А". На дні яру була невелика галявина – пересохле русло колишнього струмка. І отут-то...

Під трьома деревами, як у ковбойському фільмі, стояли притиснуті спинами до стовбурів Хамід, Батир і Дениско. Їх тримали за руки по двоє, а Дениску аж троє воїнів Лободи. А сам Володька, мокрий з голови до ніг, ходив від одного до другого і розстрілював їх з авто мата-в одо мета системи "Соска", гугнявлячи:

– Ань-ань!.. Ань-ань!.. Ань-ань!..

Не бажаючи применшити чоловічу гідність хлопчачої половини нашого п'ятого "А", я все-таки мушу визнати, що вирішальну роль у цій конкретній військовій операції відіграли саме дівчатка.

– Ах ви розбійники!

– Ах ви хулігани!

– Ах ви бандити!

- Що ж це ви робите?!
- Як ви смієте?!
- Як вам не соромно?!
- Пустіть зараз же!

І все це на такій високій верескливій ноті, на якій вміють кричати тільки дуже обурені дівчатка.

Я думаю, не лише розбишака Володька Лобода, а й справжній військовий підрозділ міг би не витримати, розгубитися.

Галочка Семенова безстрашно підскочила до Володьки Лободи, вирвала з його рук "автомат-водомет", швиргнула його в кущі й зарепетувала:

- Ах ви безсовісні!.. Що ж це ви робите?! Це ж наші узбецькі друзі! Виходить, вони прилетіли за п'ять тисяч кілометрів, щоб ви отак обливали їх водою?! Та ми вас!.. Та ми вам!..

Фельдмаршал Лобода отетеріло дивився на неї. Його воїни одразу ж відпустили бранців і теж розгублено кліпали очима. Нарешті Володька трохи прийшов до тями.

- Та ну вас!.. Розкричалися... Вже й пограти не можна... Хіба з вами пограєш у якусь людську гру... Ну, кадри!.. Гайда, хлопці!.. Ань-ань!.. - але те "ань-ань" вийшло в нього кволеньке, дохлувате. І під оте дохлувате "ань-ань" військо Лободи зникло у кущах.

Вперше в історії Лободиних війн перемогу над ним було одержано без жодного пострілу.

Старший з узбецьких хлопців, мокрий як хлющ Батир, підійшов до такого ж мокрого як хлющ Дениска, зняв свою тубетейку і надів Денискові на голову.

- О!.. Дениско - справжній батир! Не Батир - батир, не Хамід - батир. А Дениско - батир!

Дениско ніяково здвигнув плечима, а всі здивовано презирнулися. Усе з'ясувалося пізніше.

Батир і Хамід забрели у кущі. Там на них напало Лободяче військо й захопило у полон. Дениско випадково став свідком цього викрадення. Назирці подався за ними у яр. І там, коли Володька Лобода підняв над головою "водну бомбу", щоб кинути її на Батира й Хаміда, Дениско здійснив десантну операцію. Ззаду накинувся на Володьку, вдарив по "бомбі", "бомба" розірвалася у Володьки над головою... Але... сили були нерівні...

Що було далі, ви знаєте...

Отоді-то вперше й довідалися всі про Денискову мрію стати десантником.

І хоч "десант" перемоги не приніс, усі визнали, що вчинок Дениска заслуговує на високу оцінку. І що мир треба захищати.

І що кадрові військові дуже для цього потрібні. А десантники, може, особливо.

За два дні на Денисковій парті лежав аркушик із зошита в лінійку, на якому було виведено жирним червоним п'ятірку з хвостиком...

Остання п'ятірка з хвостиком

Ні-ні! Йдеться не про Денискову. Денискова була не останньою.

Але почекайте – про ту останню п'ятірку з хвостиком розповімо трохи згодом.

А тепер час познайомитися з Іринархом Івановичем.

Якщо ви його ніколи не бачили, ви собі навіть не уявляєте, що це за людина. Коли він, злегка накульгуючи, заходить у школу, перше враження, що то якийсь професор. Фетровий капелюх із шовковим кантом. Синій костюм-трійка. Сліпучо-біла сорочка, краватка. У руках – валізка-дипломат. Якщо до цього додати благородні риси немолодого обличчя, поважну, досить огрядну, статечну фігуру, то вийде портрет члена-кореспондента Академії наук або художнього керівника столичного театру.

Ще й ім'я, яке зустрічається один раз на кілька мільйонів людей – Іринарх. Іринарх Іванович.

Але він не професор, не член-кореспондент і не художній керівник театру, Іринарх Іванович – учитель праці.

У майстерні він знімає капелюха, перевдягається у синю спецівку, виймає з дипломата інструменти і починає урок.

Такого вчителя праці, я думаю, немає у жодній школі країни. Є інші, дуже гарні, але такого немає.

Тільки не думайте, будь ласка, що він якийсь дивак, оригінал, як то кажуть "з привітом". Нічого дивацького в ньому немає. Хіба, може, те, що він носить інструменти в дипломаті, замість спокійно залишати їх у шафі майстерні. Але...

– Носить же музикант свою скрипку або віолончель з собою, – усміхається Іринарх Іванович. – І нічого. А для справжньої робочої людини інструмент – все одно, що для музиканта скрипка... Ну, звичайно, дорогі товаришочки сини й дочки, токарного верстата не понесеш. А от ножівку, терпуг, плоскогубці, молоток, рубанок – завиграшки. Якось звикаєш до свого інструменту. І чужий молоток уже не такий замашний, і чужий рубанок не так стружку зніма...

Ні, немає в Іринархові Івановичу нічого дивного. Але людина він надзвичайна.

Його уроки праці не лише уроки праці, а й уроки історії нашої країни.

На своїх уроках Іринарх Іванович весь час щось розповідає. А розповісти йому є що.

Іринарху Івановичу далеко за шістдесят, а може, навіть і за сімдесят, але він іще міцний, як той дуб. Почав трудовий шлях він у дванадцять років. І ким тільки у своєму житті не був – і слюсарем, і столяром, і трактористом, і бетонником, і муляром, і штукатуром, і електриком, і монтажником... – усі, мабуть, професії робочі опанував.

– Як десантник, – сказав Дениско.

І куди тільки не кидала Іринарха Івановича доля. Він працював на будовах у різних кутках землі...

Він багато працював. Будував мости... А по війні відбудовував зруйновані будівлі, багато працював на новобудовах.

Неспокійний був у нього характер. Любив Іринарх Іванович нові враження. Любив

бути, як він казав, на передовому рубежі епохи.

- І працю любив "оперативну", як я її називаю, - говорив він. - Щоб зробив - і зразу бачиш, що ти зробив. І чи потрібно це людям.

Потім будував він у Києві нові райони - Русанівку, Березняки, Оболонь.

На Оболоні з ним сталося нещастя: впала бетонна плита і розстрошила йому ногу. І хоч віку нього й так був майже пенсійний, а тут ще й інвалідність, не захотів Іринарх Іванович сидіти вдома. Пішов у школу вчителем праці.

- І нітрохи не шкодую, що життя мені підкинуло на закуску таку петрушку, як я її називаю, - усміхався Іринарх Іванович. - Ото товчуся з вашим братом-калістратом і не скучаю, дорогі мої товаришочки сини й дочки. Подобається.

Треба сказати, що й п'ятому "А" (як і всій, правда, школі) дуже подобалися уроки Іринарха Івановича. Навіть Гришка Гонобобель на уроках праці мовчав і тільки носом шморгав, випілюючи якогось гачка і слухаючи в той же час оповідання Іринарха Івановича.

Цей рік для їхньої школи був дуже знаменний. От-от мав відкритися шкільний табір праці й відпочинку. У лісі за тридцять кілометрів від Києва по дорозі на Обухів.

Допомогли побудувати табір шефи школи - екскаваторний завод, на якому працював Микола Іванович Яременко, тато Івасика й Тіни.

Та не тільки він працював на цьому заводі. У школі вчилася багато дітей, чиї батьки працювали на екскаваторному заводі. У їхньому мікрорайоні було кілька будинків екскаваторного.

І от завдяки енергії Вадима Григоровича (що, як ви пам'ятаєте, дорівнювала енергії ядерного реактора) і активній підтримці батьків удалося побудувати шкільний табір праці та відпочинку.

Вадиму Григоровичу дуже хотілося урочисте відкриття табору приурочити до кінця навчального року і першу зміну "запустити" одразу після іспитів.

Але, як це нерідко трапляється, будівельники трішечки не впоралися, не вкладалися в терміни. Тому було вирішено влаштувати батьківський недільник і довести шкільний табір до кондиції, як сказав Вадим Григорович.

Це стало відомо в останній день занять, перед останнім дзвоником.

- Слухайте! - сказала раптом Шурочка. - А давайте й ми попросимось. Старшокласники не можуть - у них екзамени. А ми за просто.

- Ой! Правильно! Давайте! - підхопили всі. - Це ж так цікаво!

- А фо?... Можна! - сказав Боцман Вася.

- Категорично! - кивнув Ромчик Лещенко.

Навіть Гришка Гонобобель, який усі благородні ідеї спершу під усякими приводами намагався завалити, цю підтримав одразу:

- Годиться!.. Свіже повітря... Ліс... У сищиків-розбійників пограємось... Ріо-де-Жанейро!

- Ми не гратися їдемо, а допомогти довести табір "до кондиції", - строго сказала Шурочка.

- Я пожартував... Ги-ги! - гикнув Гонобобель.

Глафірі Павлівні ідея теж сподобалася, але вона вирішила все-таки для певності порадитися з Вадимом Григоровичем. Вадим Григорович ідею п'ятого "А" гаряче підтримував:

- Прекрасно!.. Молодці!.. І п'ятий "Б" загітуємо!.. Четверті, звичайно, ще ранувато, а п'яті, тобто навіть вони вже шості, саме враз. Все! Вирішено! Замовляю автобус із супроводом.

І от у неділю вранці п'ять автобусів, два дитячі (кожному класові по окремому) і три дорослі, рушили по Обухівському шосе.

Автобуси їхали, хоч був сонячний ранок, із засвіченими фарами. Очолювали й замикали автоколонну міліцейські машини з "мигалками". Такий порядок - коли везуть велику групу дітей, автобуси засвічують фари, а попереду й позаду колону супроводжують спеціальні машини.

Вже саме це настроїло обидва п'ятих класи на святковий урочистий лад. - Як іспанських королів везуть, - усміхнувся Валя Тараненко. - Або прем'єр-міністрів...

- А ти думав! - гордо сказала Шурочка. - Діти у нас у країні важливіші за королів. Не кажучи вже про прем'єр-міністрів...

У їхньому автобусі їхав Іринарх Іванович. Він уже знав, що ідея народилася в п'ятому "А" й дуже за це п'ятий "А" поважав.

- Молодці! Хвалю! Саме за ініціативу. Дуже цінна річ ініціатива - отой детонатор, як я його називаю, без якого ніякого вибуху масової трудової активності бути не може. Частіше виявляйте ініціативу, дорогі товаришочки сини й дочки, якомога частіше. І життя ваше буде цікавим, цінним і неповторним.

Автобуси звернули з шосе у ліс і на вибоїстій лісовій дорозі загойдалися, як на хвилях. По вікнах захльоскали гілки дерев.

Аж от і табір.

Білі корпуси з брудними, заляпанними крейдою шибками. Всюди купи різного будівельного сміття - і на алеях, і на доріжках...

До кондиції ще було далекувато.

Хоч і попереджалося малих дітей не брати, позаяк то не розважальна поїздка для відпочинку, а трудовий недільник, - дехто все-таки не вдержався. Приходьки взяли Наталоччину п'ятирічну сестричку Лесю ("Вона в нас тиха й смирна, як овечка, та й залишити ні з ким, повірте, хоч плач"). І Миркотани Любиного шестирічного брата-першокласника Андрюху прихопили ("Ви ж його знаєте, він і до роботи беручий, більш за деяких ваших п'ятиклашок утне").

Щодо Андрюхи, то в класі його таки добре знали. Хлопець він був цікавий, самостійний, що називається "з фантазією". І, як на свої шість років, дуже метикований. Коли йому ще не було й п'ятьох, він прийшов записуватися до школи. І, що цікаво, уже знав тоді літери, лічбу, вмів по складах читати, до десяти рахував і навіть трохи писав.

Коли йому сказали: "Почекай із рік, тоді прийдеш", - він сердито насупив брови:

"Мені чекати ніколи. Мені треба скоро. Я ж буду першим космонавтом дитячого віку. їм таких треба. Щоб літати на далекі планети".

Виявляється, старша сестричка Оксана колись переповідала при ньому Любі фантастичну книжку, в якій на ракеті, крім дорослих, летіли й діти, бо тільки вони аж під старість могли долетіти до бажаної планети.

І Андрюха вирішив готуватися в космонавти. Причому виявив неабияку наполегливість.

Як ви вже знаєте, Миркотани любили сімейний туризм і щосуботи-неділі вирушали з рюкзаками у мандри. Так у тих мандрах малий Андрюха не відставав від старших, а Люду й Оксану іноді й перевершував, особливо в збиранні грибів, суниць, різних чудернацьких гіллячок, з яких тато Миркотан вирізав химерних тварин.

Щоб здаватися старшим, Андрюха раз у раз сунув брови і накопильовував губу, від чого обличчя його набувало неймовірно кумедно-серйозного вигляду. На всі спроби дорослих та й старших дітей посміятися, покепкувати з нього Андрюха не зважав. Іронія в стосунках із ним якось сама собою потроху зникала, і всі починали ставитися до нього всерйоз.

Оскільки директорів Вадиму Григоровичу довелося п'ятий "Б" агітувати на недільник, то й бригадиром п'ятого "Б" став він сам.

А бригаду п'ятого "А" вже очолив Іринарх Іванович.

Бригадою батьків керував Микола Іванович Яременко.

Бригада батьків доводила "до кондиції" корпуси табору - мили приміщення, фарбували вікна, двері, виправляли різні технічні недоробки (підганяли двері, прибивали шпінгалети, ручки, врізали замки). А також прибирали з території залишки важкого будівельного матеріалу.

Ну, а бригади "бешників" і "ашників" поділили всю територію на дві однакові ділянки, і кожна бригада мала прибрати зі своєї ділянки все дрібне будівельне сміття - різні камінці, тріски, залізячки тощо. Територія була досить велика, тому роботи вистачало.

І, ясна річ, саме собою виникло змагання. Ну, просто не могло воно не виникнути. Де ви бачили, щоб поряд працювали три бригади - і кожна не хотіла зробити свою роботу краще і швидше!

Відверто кажучи, бригаду батьків можна було б із нашого змагання виключити одразу. Хоч батьки участь брали найактивнішу і теж щогодини бігали до дошки з показниками записувати свої досягнення. Але було ясно з самого початку, що бригада батьків програє і опиниться на третьому призовому місці. Бо де ж таки ви бачили, щоб у змаганнях батьків і дітей батьки коли-небудь вигравали?...

Отже по-справжньому змагалися тільки бригади п'ятого "А" і п'ятого "Б".

Від усіх трьох бригад були виділені представники у спеціальну комісію по підбиттю підсумків змагання. І та комісія щогодини виводила бали кожній бригаді, записуючи їх на спеціальній дошці, що висіла на сцені табірної літньої естради.

Між іншим, бралися до уваги не лише голі показники ходу робіт. Ні! Голі

показники ще не свідчили про перемогу. Не менш важливим був іще ряд обставин. Наприклад, дружна весела атмосфера під час роботи протягом цієї години. Відсутність суперечок і, так би мовити, сума сміху. Як ото у газетах пишуть "сміх у залі", так і члени комісії зазначали у своїх блокнотах, потім на дошці – "сміх" і ставили плюс. Кількість плюсів обов'язково входила у показники. Сміх без причини, так званий дурносміх, не зараховувався.

Або ще був один показник – трудова пісня, тобто пісня, яка допомагала в роботі. Причому знову ж таки шумові ефекти, так звана горлопанівка, не зараховувалися.

Тут, на превеликий жаль п'ятого "А", показники п'ятого "Б" були значно вищі. Солістка "бешників" Таня Верба своїм чистим, як джерело, і залиvistим, як срібний дзвіночок, голосом виводила такі трелі, що їх підхопили у кущах одразу аж двоє соловейків. І це було так прекрасно, що всі – і діти, і дорослі – вмить завмерли і якусь хвилю слухали це чудове тріо: Таню і двох соловейків.

Завдяки Тані Вербі "бешники" сильно рвонули вперед.

Зате за сміхом кращими були "ашники". Тут показали себе справжніми молодцями Кум Цибуля та Боцман Вася. Вони так весело, так дотепно один одного жартома під'юджували, що вся бригада аж вибухала дружним реготом.

У роботі поступово з'ясувалося, що вулканічна енергія директора Вадима Григоровича все ж таки не могла замінити величезного життєвого трудового досвіду Іринарха Івановича.

Вчитель праці, мов полководець, раз у раз міняючи тактику залежно від забрудненості території, то кидав головні сили бригади на лівий фланг, то переносив на правий.

Накульгуючи, він обходив бойові порядки своєї армії та повторював:

– Молодці! Пишаюсь вами, дорогі товаришочки сини й дочки!.. Завзятушники-передовушники, як я таких називаю...

Жодна керівна вказівка не могла б заохотити їх більше, ніж оте "пишаюсь вами".

І кожен з них так старався, так старався, як ніколи, мабуть, ужитті.

Можете вірити, можете ні, але шестирічний брат Люби Миркотан Андрюха не тільки не відставав від п'ятиклашок, а був серед найперших. Насупивши брови й закопилівши губу, він вишукував у траві такі дрібні цурочки й залізячки, які не помічали інші.

– Ну, характер! – захоплено розводив руками Іринарх Іванович.

І коли по обіді п'ятирічну сестричку Наталі Приходько Лесю вкладали на веранді на годинку поспати і хтось із батьків заїкнувся: "То, може, і Ан..." – Андрюха так блиснув очима, що той "хтось" проковтнув закінчення, замовк і сховався за чиюсь спину.

Звичайно, і сміх, і пісні – річ потрібна, але все-таки головною в змаганні була праця, те, що бригада зробила.

І сам сонцесейний директор Вадим Григорович, бригадир бригади "бешників", через дві години після обіду, коли трудовий день учнівських бригад завершувався (ясна

річ, він був коротший за дорослий), чесно визнав перед усіма:- Звісно, нам дуже хотілося бути першими. Що там казати. Або хоча б зрівнятися, тобто коли ото кажуть: "Перемогла дружба..." Але... хоча мій п'ятий "Б" працював відмінно і по піснях був поза конкуренцією... але на цей раз першими доводиться визнати бригаду шановного Іринарха Івановича. І я особисто привселюдно визнаю його керівництво бригадою недосяжним. Якщо вдатися до військової термінології, то я лише старший сержант, а він – генерал.

Така директорська скромність на всіх справила дуже гарне враження, і навіть "бешники" після цього не так уже переживали свою поразку. Коли сам директор не соромиться другого призового місця, то чого вже їм!

Дорослі ще продовжували працювати, а учнівські бригади відпочивали. Таке було розпорядження начальства.

Хто в піжмурки завівся, хто в квача, хто в сищиків-розбійників, хто в класи, хто у волейбол... Це вже як водиться. А хто просто гуляв собі по лісу... Шурочка Горобенко і Тая Баранюк належали саме до таких.

І от, гуляючи, одійшли вони досить далеченько й вийшли на дорогу, якою приїхали в табір.

І раптом побачили Андрюху.

Сопучи від старанності, він щось креслив затиснутою в кулаку гіллячкою просто на припорошеній пилом дорозі. Причому весь час сторожко озирався й поспішав. Наче робив щось недозволене або секретне. Дівчата були досить далеко, він їх іще не помітив.

Шурочка приклала палець до губ, і вони з Таєю звернули в кущі, покрадьки наблизились.

На дорозі великими літерами було написано: "Весь". А під ним здоровеннецька, метра на півтора п'ятірка... з хвостиком. Саме в ту мить, як дівчата наблизились, Андрюха закінчував виводити отого хвостика.

Дівчата встигли тільки роззявити роти від здивування, як Андрюха вже підвівся, ще раз озирнувся злодійкувато і потрусив у бік табору.

- Так от хто ті п'ятірки з хвостиком виставляв! – почервоніла Тая. – А Люба, значить, приносила і клала на парти, – сказала Шурочка. – Але Андрюху чіпати не будемо, побалакаємо з Любою...

... Люба так розгубилася, що не одразу й відповіла. Потім зітхнула і схилила голову:

- Йому так хотілося, щоб була таємниця... І він же не двійки, не одиниці... П'ятірки ставив... Розумієте, я весь час розказувала про наш клас. І от якось розказала про Кума Цибулю, про ту історію з яблуками. Андрюха й каже: "Знаєш, а його треба відзначити. Давай йому п'ятірку поставимо". І ото вивів на аркуші з мого зошита п'ятірку з хвостиком. Він чогось двійку саме так пише... І сказав, щоб я нищечком поклала Куму Цибулі на парту і нікому щоб нічого не говорила... Ну, я й мовчала... Тільки не думайте, що він і мені написав. Ні-ні!.. Це вже я не знаю хто, це вже хтось інший...

- А я знаю хто, – сказала Шурочка. – Тобто не знаю, а думаю...

- Аллочка? Правда? - підвела на неї погляд Тая.

- По-моєму, вона...

Люба чомусь почервоніла, потім прохально подивилася на дівчат:

- Тільки ви не кажіть йому, добре?... Хай він думає, що ніхто не знає. Він так хоче, щоб була таємниця...

- Авжеж... авжеж, - почервоніла Тая.

- Не скажемо. Хай думає, - кивнула Шурочка.

Так перестала існувати перша таємниця п'ятого "А" класу.

А через півгодини зовсім випадково розкрилася й друга.

Оті двоє міліцейських машин, що супроводжували автобуси, провівши їх до табору, зранку поїхали собі назад у Київ. А оце надвечір приїхали знову. Оскільки доросла бригада, до якої приєдналися й шофери автобусів, ще свою роботу не закінчила, міліцейським машинам довелося чекати. І, певна річ, їх оточили хлопці. Ну що б то були за хлопці, які б не оточили міліцейські машини і не скористалися з можливості поговорити про різні кримінальні випадки, про шалені погоні й переслідування!..

І от Ігор Дмитруха, між іншим, спитав білявого з пшеничними вусиками автоінспектора-лейтенанта, що стояв, опершись на радіатор машини:- Скажіть, а ви не знаєте випадково, знайшли того хлопчину, що сумку з грошима міліції підкинув?

- Уяви собі, що якраз випадково знаю, - усміхнувся лейтенант. - Друг мій у тому райвідділі працює... Знайшли її, виявляється, кілька людей бачило. Описали, і по тому словесному портрету знайшли. До речі, дівчинка, а не хлопець. Не з вашої, правда, школи. Взагалі з іншого району, з Дарниці. Випадково у тому скверику була. У неї там бабуся навпроти живе. Скромна така, сором'язлива, каже, дівчинка. Не пам'ятаю точно, як звуть. Але знайшли. Він мені якраз учора казав...

- Ха-ха! - розплився в усмішці Ігор Дмитруха. - З іншої школи! Дівчинка! Ха-ха!.. А вони думали, що з їхнього передового "А". Розігналися!.. А це чужа. Авжеж! Я так і думав. Не міг ніхто з їхніх таке зробити. Не ті кадри... Мілкота!

Спасокукоцький і Кукуєвицький весело захихикали. А Галушкинський і Монькін навіть зареготали вголос.

- А от і ті, ті кадри! Неправда! - вигукнув Валя Тара-ненко.

- Обізвався! Геройський кадр! Ха-ха! - презирливо кинув Дмитруха під дружний регіт "бешників".

Валя втягнув голову в плечі. Хлопці-"ашники" промовчали. Якось важко говорити про самих себе, що ми, мовляв, не такі. А дівчат з "А" поблизу не було. І тому в цьому ігровому епізоді, як люблять говорити спортивні коментатори, їхнє ("бешників") було зверху.

І хоч вони й розуміли, що "бешники" беруть реванш за поразку в змаганні, настрої у наших хлопців трохи підупав. Неприємно, коли хтось сумнівається у твоїй здатності на благородний учинок...

І от цей незвичайний трудовий день закінчився... Табору не впізнати!

Все кругом чисто. Білі корпуси виблискують ясними вікнами у промінні

призахідного сонця.

Над естрадою – червоний транспарант із білими літерами: "Вітаємо першу зміну! Радісної вам праці! Веселого вам відпочинку!" А на величезній клумбі висаджено квітами: "Ласкаво просимо!"

Любо глянути, коли всюди така краса. А особливо – коли це справа твоїх рук.

Автобуси вже заповнені. Он біжить останній пасажир – шестирічний Андрюха, що був десь завіявся, чим немало схвилював Глафіру Павлівну. Батьки чомусь хвилювалися менше. От уже й він сидить на передньому сидінні біля вікна.

Прощально проспівала сирена міліцейської машини.

Автоколона рушила.

Шурочка й Тая приліпилися до вікна. От зараз... зараз... от...

– Ой! Дивіться! Дивіться! – здивовано вигукнула Оля Татарчук.

Край дороги на припорошеній пилом землі виднівся вже знайомий нам з вами надряпаний гілкою напис: "Весь п'ятий "А"" – і велика п'ятірка з хвостиком.

Всі повитягали шиї, визираючи з вікон. А ті, що сиділи з іншого боку, посхоплювалися з місць, а деякі навіть скочили на сидіння.

По лісовій вибоїстій дорозі автобус коливався повільно, і тому всі встигли помітити.

Та не проїхали вони й сотні метрів, як знову автобус вибухнув здивованими вигуками.

Край дороги було написано: "Весь п'ятий "Б"" – і теж стояла здоровеннецька п'ятірка з хвостиком.

Автобус п'ятого "А" їхав першим після міліцейської машини. Слідом за ним їхав автобус п'ятого "Б".

І всі "ашники" обернулися назад.

Там уже теж помітили напис, і в їхньому автобусі зчинилася така сама здивована метушня.

Шурочка й Тая глянули одна на одну, а потім на переднє сидіння.

Ще ніхто, крім них, не знав Андрюхиної таємниці. І Шурочка голосно, на весь автобус сказала:

– І правильно! Вони сьогодні теж цілком її заслужили...

– Ага! – Правильно!

– Заслужили! – загукали дівчатка.

Хлопці мовчки презирнулися, Валя Тараненко низав плечима:

– Може, й заслужили... Не будемо злопам'ятними... – Тоді подумав і додав: – Будемо благородними...

І хлопці схвально загули.

Це ж усе-таки приємно – бути благородними.

А Шурочка сказала, знову ж таки голосно, на весь автобус:

– Я не знаю, хто ставить ці оцінки, але це мудра і добра людина.

– Хай живе її мудрість! – підхопила Тая.

– І доброта! – закінчила Шурочка.

Вони знову глянули одна на одну й усміхнулися. Андрюха цього не бачив.

Сидячи на передньому сидінні, він солідно супив брови й закомплював губу.

Глянувши на нього, ніхто б не подумав, що він має якийсь стосунок до тих написів на дорозі...